

3528

~~4499~~

~~ER 500/t~~

Kazinczy Ferencz

L e v e l e i

Sipos Pálhoz.

~~RE 318~~

Kazinczy Ferencc

1854

1854

198.509

~~ER 500/L~~

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR	
L. Kézirattár	
1054. évf.	7244

Kazinczy Ferencz

L e v e l e i

Sipos Pálhoz.

1806 — 1816.

Lipcsén,
Kiadja Grunow F. W.
—
1846.

Mátyás Földes

Földes

Alapítvány

1800 — 1810

NAGY IVÁN

2
R

Alapítvány

Kiadja Örmény F. W.

1810

Tekintetes

**Bajza József és Schedel
Ferencz**

Úrakkak,

Kazinczy Ferencz' eredeti munkái'

Összeszedőinek,

A' nemzeti nyelv, és irodalom

lelkes partolójának,

Határtalan tisztelet' jeléül.

A' kiadó.

Teljesítés

Hajna József és Schödel Ferenc

Fülszöveg

Kézirat: "Ferenc, eredeti munkái"

Összeállítások

A kézirat nyelv, és írásmódja

Leírás: parafolium

Írásmód: magyar nyelv

F. 11. 10.

Kazinczy Ferencz

XXXVI Levelei

Sipos Pálhoz.

Maximilian Ferenc

XXVII. Levele

Sipos Pálhoz

Néhány nyomtatási hibák.

lap	4	sor	8	Jogadom	igazítsd: Fogadom.
—	4	—	20	leczkénet	— leczkékét.
—	8	—	4	meggyöződejnek	— meggyöződésnek.
—	10	—	8	leveléte	— levelére.
—	11	—	8	e' jutalom	— ejuralom.
—	13	—	17	Lakos	— lakos.
—	13	—	18	e' Papa	— a' Papa.
—	18	—	1	irhatot	— írhatok.
—	19	—	14	celso	— Celso.
—	22	—	1	szeretette	— szeretetre.
—	22	—	15	szüsége	— szüksége.
—	22	—	27	prometheus	— Prometheus.
—	29	—	24	És	— Ez.
—	30	—	14	márde	— már, de
—	32	—	6	minica	— mimica.
—	36	—	22	tudott	— tudom.
—	57	—	25	júrmat	— jármat.
—	60	—	2	tisztel	— tiszteli.
—	67	—	17	Pento	— Cento.
—	83	—	3	áliyuk	— állítjuk.

Előjegyzet.

Kazinczy számos leveleket írt Siposnak, melyek tellyesen nincsenek meg. A' két költő' tisztelői a' küldött leveleket lemásolás végett elkérték, 's így az eredeti, másoltakkal együtt elvesztet. Hozzám ez ereklyéknek tán ötöde jött, többet sok fáradságim után sem találtaték. Köszönet Sz. * * L. D.nek.

A' levelekbe találtató írásmodon nem változtattam, érintetlenül hagytam; „Maradjon nyelvmiveltségének korabéli színe.“

Sipost így írja le Kazinczy, ered. munk. 2 k. 306 l. „Sipos nincs többé. Eggy veszedelmes inhi-

deg kikapá barátjai közzül. Született (Nagy) Enyeden 1759 Oct. 16d. gh. 1816. Sept. 15d. Még iskoláiban elméje, szorgalmas lányi jamborsága, csinos deák tolla által megnyeré előjáróinak figyelmököt, 's előbb B. Naláczy Jósefnek Jósef fiat Báboluán, továbbá a' koronaör Telekinek ismét Josefét, végre a' Cancellarius Telekinek Ferenczét nevelé, 's ezen utolsót Bécsben. 1783 Oct. Rectora leve a' Szászvárosi collegiumnak, ugyanannak 1798 Sept. 23d. Rector Professora, 's ezen hivatalt ott ő kezdette. 1805 Patakra jött által physicat tanítani, de Tórdos 1810 Jul. visszanyeré. Keziratban egygy deák nyelven dolgozott munkája van letéve a' Kolosvári ref. coll. bibliothecájában, 's más példányban saját kezével írta nállam: Kánti tanittások. Nállam vannak Bode Berlini astronomus két levelei is hozzá, és egy Göttingi Prof. Kraesmertől algebrai calculusokkal. Deák verseit 1810 a' Bécsi menyegzőre az újságlevelekben vette tapsolással a' haza, 's mind Erdély, mind mi benne praedikalót ismérünk, barátjai a' legnemesebb gondolkozású, szelid ártatlan embert. Nötelen hala meg, mint a' kiket olly igen tisztele Newton és Kánt.“

Talán szabad lesz ide tennem a' szép nyelvű Döbrentéinek is Kolosvárról Oct. 20d. 1816 Berzsenyihez írott lelkes levelé egy részét, melybe olly melegen írja Sipos halálát. „Elvesztém fájdalom egy másik öreg hív barátomat, Sipos Pált! Nézd lecseppene könnyem, utánna, a' mi e' három szót összefolyatá, az. Talán míg hozzád ér sem szárad meg. Szíve néki a' leggyengédebb, esze, bölcséleti ész, poesis melegével kellemítve. Innen gondolom, bölcséleti híre: a' miveltség főpontja az lesz, melly az embert, eredeti ártatlan jóságára vezeti vissza, 's e' bölcs magaviselete olly egyszerű! Halgató, ki nem tetsző nagy társaságban, de midőn kertecskén valánk nálá Tördöson, akkor bámulád mennyi tudományt rejte szerénysége. Oh, az illyen fülemile, az illyen ibolya-ember! Fülemile mondom, nem csalogány, ez ollyanra illik, a' ki magát szinzi, úgy csal magához; de lásd közel, ott hagyod. A' bájoló természet csendes éjtszaka rejtékben termeszt, 's reggel csak elámulsz nyilásain. Sipos eleinte nem igen vonszott, hanem azután mikor, és kiismerte az ember, mindig látta nyájasságát. A' szelid gr. Gyulai Ferenczné elérzékenyedett halálán.

Barcsai Abrahámné a' semleges vérű, megindúlt;
a' csupa tüzesű báró Josika János kormányzékeni
tanácsos, tudom fájlalja. B. Naláczy Pista, ez
a' könnyűvér, ez a' vállvónító elméncz — sírva
fakadt.

Még tavol nyáron imádságokat mutata né-
kem Sipos kebelrázókat. És kiknek ír! Király
imádsága! Miniszter imádsága! Látod a' bölcsét,
az emberiséget boldogítani kívánót: távol egy
kis falúban.

Még ugyan akkor 1815 nyarán olvasá fel
mosolyogva előttem ezt, nézd Kisfaludy Sán-
dorhoz, Kazinczy „Tövisei, és Virágai“
elolvasta után.

Vesd mind tűzbe nefélj, a' tűz nem emészti meg
azt mi

Tűzből vette magát, 's tűz eredetre mutat,
Szűros tövishez de ne nyulj, Te virágira méltó,
Neked ezek vannak, Hymfire szánva nem az.

Egyébként ti barátok vagytok? mondám Si-
posnak elolvasta után. Igen, felele, de a' phi-
losophushoz nem illik ugy lobogni mint Kazinczy
mindig, annak látni kell az igazat, 's azt barát

ellen is bátran kimondani. Ubi plura nitent, non ego paucis

Kivel tartasz te az ítéletben, Kazinczyval-é, vagy Sipossal. Én Siposnak adtam kezét.

Megírák Kazinczynak, ki Sipossal a' mult Augustusba volt hogy utolsó hozza mentemkor már félig hideglelősön találám, de kertjébe még kijött velem, ott szőlőt, szilvát, dinnyét szagga-
tött, én pedig igen kértem hozatná ki közös ba-
rátunkat dr. Szegedit, mert fel sem akára venni baját. De ő nem —, csak 8-dikára ígérkezék
ahoz bé Szaszvárosra, mellyen osztán együtt hal-
gatnok b. Naláczy Josef néhai feleségének halotti
tiszteletét. Bémentem hát, ámbár engem még
6d. lele ki az a' bolond hideg, 's 7dikén is, de
győztem: Sipost azonban szegényt b. Valáczy Jo-
sef házánál fektében köszöntém. Rá, és rám
ugyan ki vala mérve. Nekem fele praedicationól
kelle kijönnöm, Sipost alva lelém; engem dider-
gőt b. Naláczy Pista fektet leggyengédebb gon-
dal a' maga ágyába. 10d. mintha valamellyink
sirba szállana ugy bucsuzom el Sipostól, ő is
jobb egészséget kíván nekem, csendben: haza hoz
Bája Pista szíves barátom Dedácsra, hol a' hideg

13-dikáig kiráz. 17d. azt izent Naláczy Pista hogy Sipos 15-d. estve későn borlevest ett, azt mondva: „ez az utolsó vagy óráim“ ezzel befordult, 's megholt!

Kazinczy sorai róla mult Sept. 28. dikáról: „Kedves, kedves Siposunk! Melly jól esett édes barátom, csak azért is melly jól esett, hogy be-mentem Erdélybe. Most azt mondhatom, hogy Magyarországi barátjai között én csokoltam meg utolszor.“ —

Eddig Döbrentei Berzsenyi összes művei 3 k. 81 lapjain —, és Kazinczy.

Mi elmaradt mondani valóm van, teéndem „Sipos Pál Költeményei“ kiadásakor.

Szóljanak most a' levelek.

„Sz. * *“

A' kiadó.

I.

Széphalom, 12d. Aug. 1806.

Nagybizodalmú drága jó Úram
Professor Úr!!

Imhol megyen vissza Psyche azzal a' szives
köszönettel a' mellyet töllem a' belém vetett bi-
zodalom, 's az Úrnak prof. Úrnak nagy becsű,
's általam rég olta ohajtott barátsága érdemel,
érzem én a' megtiszteltetést ennek közlésében,
's azon leszek hogy továbbra is méltónak találtas-
sam reá. Ugy hittem hogy a' közlés célja az
volt, hogy ítéletemet adjam rolla. Adtam tehát
Méltoztassék az Úr, prof. Úr végig futni jegy-
zéseimet, 's elhinni hogy én a' Recensenst a' Re-
censealtattnál nem tartom soha csalhatatlanabb-
nak, és annak, hogy physionomiak lelkiek, és
testiek nem mind egyformák, szivesen örvendek.
Én Psychét sok izben elolvastam hogy a' poema
oeconomiáját jól értsem, 's végig láthassak rajta.

Eleinte azt ohajtottam, hogy bár csak azok a' kedves érzések, 's azaz elméskedés, más meg más dolgokba lettek volna zárva, attól tartván, hogy ezek az egymást üző képek velut agri somnia az olvasót elfogják fárasztani. De hiszem ilyen hagymázi képekkel van eltöltve a' Tibúl kis könyve is, 's a' szerelem közel jár a' hagymához. Nincs tehát semmi más jegyzésem hozzá, hanem hogy az Úr, prof. Úr a' francia gustusu anthitesiseket szálítsa kevesebb számra, 's a' dictionak a' hol kell némely helyeken adjon több correctiot.

Adján az Apollo, 's Venus társai a' Musák, és Gratiak, hogy ez a' szép költemény olly kedvességgel fogadtassék a' nemzet szebb része által, mint a' Himfi versei fogadtattak, mellyek felől azt az örvendező hirt közölhetem, hogy nem sokára mind a' Kesergő mind a' Boldogított szerelem megfognak jelenni.

II.

Széphalom, Nov. 22 d. 1809.

Drága bizalmú, drága jó Úram!

Professor Ur, nagy tekintetű Barátom!

Kétszer irtam az itt vissza menő munkát olly gyönyörködések közt olvastam, 's irtam le még mindég, mintha a' Plátó szép álmait olvastam volna, 's akaratom ellen is igen sokszor szakadt ki ajkamon, melly igen szép! — és sokszor valami olyan rémletes, mintha igaz volna, a' mit olvastam. De előkapott a' bennem megrögzött istentelenség, melly mint Sz. Tamás csak azt hiszi, mit tapogathat, 's úgy jártam mint a' miskolczy cigány. Horatz gyakorta illy fivolus historiácskákkal rekesztette bé leveleit, — hadd kövessem:

Egy miskolczy cigány utolsó betegségében furdaltatván, azt kezdé érzeni hogy a' feltámadást nem hitte, 's még mást is kétkedett rolla, 's papot hívata. Eljöve eggyik Predikatorunk, 's a' megtérni akaró, de nem tudó cigányba kifáradott; más pap vészi leczke alá, 's meg a' har-

madik, 's továbbá a' negyedik, végre maga a' Superintendens megyen. Már ennek nehéz volt ellentállani, megadta magát a' cigány, 's így szollott: Nó ides pispék Uram, kend mondja, 's így bizon elhiszem, jobban tudhadj kend azt, de meglássa kend Isten, Jehova utse, semmi sem lesz belölle.

Jogadom azt az Úrnak, prof. Úrnak hogy ezt ezután is sokszor elolvastam, mi haszna lészen nem tudom, a' hit onnan felülről jön, annyi csak lesz mint a' stoicusok munkái olvasásába, ők is sokat beszéllenek mind az Elragattattak, mésélnek mint Sz. János, de a' stoicusok írása nemesitti a' lelket, 's valóban utálatot, vagy szánakodást érdemel a' ki némelly munkáikat meleg szívvél nem olvassa.

Szemere Pál barátom írja, hogy Pesten mulat most Fridrich Schlegel, kit munkái mián lehet ismernünk. Most a' magyar nyelvbe vesz leczkénét, hitetőleg úgy fog felölle írni, mind az Indiai nyelvről írt, — a' Mendelsohn leányát vette-el, 's Romába pápaistává lett; — Aestheticus ember könnyebben lesz pápista mint a' ki nem aestheticus, mert a' catholicusok értelmetlen cultussa hatalmasan hat az érzékekre, holott a' protestántoké, csak értelemhez szol, és a' melly sokszor értelmes, az az értelem is. Én semmi ok által nem tudnék arra indittatni hogy

pápista legyek, noha ha IV Henrich voltam volna, nem kértem volna tanácsot, vagy engedelmet reá a' kolos-consistoriumtól. Azonba mégis értem, miként történt az illy által térés; — meg lehet hogy poeta Schlegel azzal a' cselekedettel, csak eleven emlékeztetőjét akarta birni hogy Romát láthatta.

Tudja-e' az Úr, prof. Úr hogy Schlötzer az utolsó decenniumokba azt szokta volt írni az albumokba: manus haec inimica tyrannis.

A' mennyibe a' pápista vallás nem értelem, hanem szív vallása; és a' mennyibe a' pápista vallás az értelem kárával akar a' szív vallása lenni, 's azt szereti kioltani,

Szükség hogy hitünk értelmes legyen, de az is szükség hogy értelmünk vallásos legyen.

Ő nyilván a' pápista vallásra inimica manust fogott volna. Én véle tartok. És mégis igaz a' Religio inkább szív, mint fő dolga.

III.

Széphalom, Dec. 8 d. 1809.

Különös bizalmú drága jó Úram!

Professor Úr, nagy tekintetű Barátom!

Soha még a philosophia felől annyi fény nem vettem, mint az itt menő Jénai tudományos levelek füzetjének 5^k és 13^k numerussa alatt álló Intelligenzblattjából, de sok van még ebben is a' mit még nem értek; kiírtam azt szórol szóra, azért hogy az Úrtól prof. Úrtól abban egy kis privattissimum collegiumot vegyek, egy kis felvilágosítást a' mit a' munkával egybe hasonlítván annyira juthassak, hogy legalább értsem miről van a' szó a' tudosok között, mit én magamnak nem ígérek, hogy valaha ennek a' bölcsességnek popularissa legyek. Nagyon örvendének, ha ennek közlését az Úr, prof. Úr ezen szives tiszteletemnek, 's barátságomnak jeléül is venni méltoztatik, mellével állandóul maradok

Az Úrnak prof. Úrnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

IV.

Széphalom, 22d. Mart. 1810.

Különös bizalmú drága jó Professor Úr!
Nagy tekintetű Barátom!

Halálra betegedvén az öreg Herder (Weimari Superint.) 's olly kinokat szenvedvén melly néki egést philosophiáját felforgatták, arra kérte fiát az orvost, hogy mondjon néki valami olly nagy gondolatot, hogy az elfoglalván lelkét, teste organumait tompítsa-el a' fájdalom' érzésére. Mikor ezt először olvastam Herder életében meg-hökkentem, 's az Úrnak prof. Úrnak, 's a' Kézy barátunkénak levelét vévén tökéletesen érzem most. De betegségem egészen eltűnt egy néhány szempillantásra. Most koránt sem érzem magamat azon rosenfarbig kedvben, mint akkor valék midön utolsó csintalan levelem irtam. Az a' divina particula felette nyavalyás dolog lehet hogy a' testet, egygy két rosszúl konkuráló atomussa így meg tudja változtattni. De nem pajkoskodom, mert prof. Úr. talám az én fellövellésimet seriumoknak vészi.

Levelemben a' Belzebub az égre provocált, 's prof. Úr azt kérdi, ha renunciált-é az idealismus az égnek? nem dévajkodom tehát serio felelek: a' meggyőződésnek legfényesebb világa győzött, meggyőzött engemet a' felül hogy nem az az ész, az igazi ész, a' mit a' vulgus néz észnek, hanem valami fenntebb valóságú ész. Hogy az Úr, prof. Úr ne csak hidje, hanem érezze is hogy igaz a' mit magától mondok, ide teszek egy néhány cikkkelyt.

1. Animadvertentem circa ea quorum veritates non facile investigantur, nulli rei minus esse credendum, quam multitudini sufragior. etc. Cartesius.

2. Depuis que Voltaire a mis la philosophie à la portée de tout le monde 's a tv.: Anonimus.

Miolta Voltaire a' philosophiát ollyanna' tette, hogy azt a' közember is megértse — 's így a' melly a' közember eszével is megfér — azolta az észes ember nem kap rajta.

3. A' magyar nyelv prof. a' Pesti universitásnál Czinke Ferencz, azt irta a' Kultsák újságba, hogy a' mostani magyarok írásaiba lát mesterséget, (die Bildungsfunst) de nem természetet; eddig talám sajtó alatt a' feleletem ehez a' nyavalyás professorhoz a' ki nem tudja hogy a' mesterségnek nem az a' természete van a' mi a' külvilágnak. Az aestheticus hosszan magyarázza hogy

portrait nem úgy kell festeni, mint a' hogy azt a' tükör adja vissza, — 's azért hogy a' Rafael, Guido fején olly színeket lát a' tudatlan a' mik nincsenek a' festett ember eleven fején, nem következik hogy a' festés hibás, sőt úgy volna hibás, ha nem úgy volna festve —

Illyen ez a' kis leczke is.

4. Werke des Geists und der Kunst sind für den Pöbel nicht da. Goethe.

— in der wahren Schönheit findet sich etwas, das gemeine Seelen nicht bewundern können. És ez a' harmadik eggy kis változtatással.

A' vulgus eszére én azt jegyzem meg, hogy midőn Helvetzius a' maga munkáit irta — mint-hogy az ő munkái mind schlechte Vernunfttravannak építve — meg sem álmodta, hogy azokat a' világ, és maradék merő igazságnak ne hidje, és ne vegye. 'S íme az akkori világ ugyan alkalmasint annak vette, de a' mostani szörnyen kaczagja a' szegény Helvetziust, — 's én is kaczagom.

Neutralisáltattván az idő az aequinoctium által nincs mentség a' templomba járásra, télben hideg, nyárba meleg, ősszel, és tavasszal pedig sár. Markfald nem lelt egyenes fát az erdőbe, mellyre magát kedve lett volna felakasztani.

Nekem annyi kint, szenvedést adott a' providentia, hogy nem szükség magamat olly predikálók által, mint a' millyen — azok szerint miket hallok-L. Uram megkinoztattnom. Jokat mind Cleymann én is örömost halgatok; - ne teritsen e' pontba prof. Úr, mert bizon semmi se lesz belőlle.

Prof. Kézy Úrnak leveléte külön nem felelhetek, mert nem tartoztathatok soká a' levél meghozását, és még előbb gondolkoznom kell, mind hozzam leginkább publicitásba, hogy a' darabot igen igen szépnek lelem, az az én gondom. Nem titkos utakon teszem azt, hanem világosan; mert titkosan küldve el sem juthat oda, 's; bajba is hoznam magamat. Annyit előre mondhatok hogy praesentaltattni fogom a franczia követnek.

V.

Széphalom, Apr. 10. 1810.

Különös bizalmú drága jó Úram!

Prof. Úr, szives tiszteletű Barátom!

Az Úr prof. Úr alig vette kérésem a' B. Wes-sélyenyiné által kívánt vers iránt, 's már is itt az oda, még pedig egy igen szép oda; én a' mit dolgozom, felette igen nehéz munkával dolgozom, 's hittem Martialisnak:

Versus scribere qui potest disertos,

Non scribat, Laberi, virum putabo.

's prof. Úr azt cselekszi hogy e' jutalom a' mit eddig hittem mind magamnak, mind Martialisnak. Csak egyet nem foghatok-fel, azt, hogy illy kevés fáradtságba kerülván prof. Úrnak a' vers-írás, miért nem ír mindég? Szeretném a' prof. Úrat mindég dolgozni látni, hogy legalább e-lőbb vagy utobb egy egész kötett deák verset, 's magyart is egy kötetet nyomtathatna. Semmi az hogy a' prof. Úr magát poétanak nem tartja, annak fogjuk mi tartani, nem engedve valamit

a' mások itéletének, az nem modestia, hanem éppen ellenkező.

A' Somborihoz írt Oda éppen úgy tiszteli meg Somborit, mint ötöt tulajdon versei. Felette sivatag ember az, 's úgy hallok az, még a' modjában is; nem ismerek embert, ki ötöt jó poetának tartaná, hanem éppen azt a' nagy embert, ki az érdemek megszábasába a' legszerencsetlenebb kiket valaha láttam, Cons. Vay Josef urat; — ez az ember engem igen gyakran megbotrántoztatott már abban, hogy jónak nézte azokat, a' kiket én igen rosszaknak nem hittem, hanem tudtam; — hogy mint eshessék az meg különben nem hittem, hanem úgy, hogy a' tiszteletre legméltobb ember jelenlétébe a' rosszak is a' jók színébe öltöznek. És úgy, hogy az igen tudós ember a' rossz könyvben is magát olvassa. Nekem Sombori nem poetam, noha mint embert nagyon becsülöm (azt kivéven hogy házánál valamit tart, a' mit tartani annak, ki magát becsüli nem illik). A' hozzá írt Oda egy igen kedves virágocska, a' második strofát már tudom, pedig én nem hamar kapok meg valamit, az a' sebesesség igen szép, Horatz lebegett prof. Úr előtt ott a' hol Pindarust fest.

Az „Ártatlanságot“ öszve hasonlítottam előbbi exemplarjával, hogy minden változtatásokára reá akadhassak, ötöt így is lett így

ötöt is M. országon ezt minden Ditrocheusnak fogja olvasni. Ezen felyül abba külömböz szokásunk az Erdélytől hogy mi el nem szakasztjuk in verbis compositis a' verbumtol a' particulát, melly Erdélybe nem vétek; — öltözik úgy fel, nálunk úgy öltözik-fel, nagy por támadt ezért Révai, és Szabó Dávid között, 's egész Magyar ország Révai részén van, sokat nyerne poesisunk ha a' szokot bátrabban rakhatnók rendre, Klopstock azt merte, 's ki felelhet érte hogy nállunk is nem fog a' dolog, — a' görög és deak versificatio azért könnyebb mint a' miénk.

Én a' szokás által nem engedtetem magamat arra ragadtatni hogy a' se és sem, ba és ban közt külömbséget ne tegyek. Hádnagy Fazakas ki maga is ír verseket, és Debreczeni fii, és Lakos, és így infallibilis mint e' Pápa Romába, ezt nekem tagadta, 's azt kérdezte, jól van-e mondva: a' házban van? 's rosszul-e a' házba van? De a' grammaticai villongás veszedelmes dolog, a' legjőbb írók példája sanctionál, nem a' szokás. A' W. írt Oda felséges. Pr. Kézy urat tisztelem —

Ajánlom magam becses barátságába

örök tisztelője

Kazinczy Ferencz.

VI.

Széphalom, 13d. Jul. 1810.

Különös bizodalomú drága jó Úram

Professor Úr minden becses felett való
Barátom!

Én a' napokba halálfia voltam, az epehideg tört-ki borzaszton rajtam, 's csak a' bevett tisztító-porok verték el. Túl vagyok ezen is, 's nem kell többé félnem hogy meglátom a' Styxet. Az elvert veszedelemben sok édesség vagyon, én örvendek hogy a' halál rettegetéseket újra láthattam, tapasztalhattam, 's rajtok újra tanulhattam, hogy a' halál csak az elszakadások mián rettenetes, 's osztán azért is mert álmaink realisálatlan maradnak 's éppen nem azért keserves a' miért a' világ tartja annak. Tiszta lelkiességgel, vagy legalább ollyannal a' mi nincs undok tettel megmocskolva bátran tekintünk a' Rhadamantus szemébe. De elszakadni azoktól, a' kiket szeretünk, azt látni hogy nincs mind megtéve a' mit elvégezve szeretünk volna látni, ez a' legtisztább lelket is elesűggeszti.

Ez a' betegeskedés engemet azon örömtől is megfoszt, hogy a' btká rendbe szedésére Patakra mennyek, 's ott néhány napot az Úr tár-

saságába töltsek, 's számot adhassak hogy lezkei nállam nem voltak sükertelenek. Annál inkább sajnálom, mivel emberileg szolván, ezek nyilván az utolsó napjaink voltak volna, mellyeket együt élhessünk. Nem kis veszteségemnek tartom ezt is, hogy a' prof. úr Bucsúzóját, és Kezyét nem halhattam. Non neglectus sed contentus lélekkel ott leszek. Tudja e' a' prof. Úr, hogy Patakon, és tájékán nincs olly eggy is, ki ezen elszakadás veszteségét inkább fájlalná mint én. Fogadja-el prof. Úr legforróbb köszönötem megbecsülhetetlen barátságáért, és sok rendbéli ajándékiért, mellyeket előttem nem csak az adat tesz becsesekké; fogadje-el legszivesebb, leghűbb tisztelet bemutatásomnak megújítását. A' prof. Úr neve nállam, és az enyimeknél örökké igen kedves vendég leszen, 's nincs hely hol a' prof. Úr felől érkezendő hir szivesb örömmel fogadtassék mint nálunk. Az isten tegye a' prof. Urat olly szerencsésé a' hogy azt ritka talentuma, és szívének gyermeki ártatlansága érdemlik. A' feleségem érzékenyen veszi bucsúját azon férfitől kit színetlen tisztelettel tisztel. Ellyen igen szerencsésen prof. Úr, én változhatatlan maradok tisztelettel, és barátsággal. Nem birom tovább.

Supremum quod te alloquor hoc est!!!

Kazinezy Ferencz.

VII.

Széphalom, Dec. 8. 1810.

Nagy érdemű kedves Barátom!

A' mi Kézynk első levelét nekem Göttingából írja Nov. 4d. ebből tudjuk hol van, 's Heine ezen szokkal fogadá: *Servite ad nos venturum, dic, quibus modis inserviam tuis commodis.* Bécsből bajosan ment ki, mert úti-levelét bajosan vehete ki. Barátságosan köszönti az urat, és jelenti hogy Mayer, és Thybaut prof. Úrak a' trigon. táblákról írt munkáját magok fogják recensálni, vagy recensáltatni. Ez a' Mayer magyarul beszél, 's Kézy előtt a' Budai „Tudos világ historiáját,“ és Kánt philosophiai gyalázatos megrostállását kihozván könyvei közzül, széltebe magyarázta, és jól értette. Az én nevemet Kazinczkynak mondogatta, kértem Kézyt hogy rolla szoktassa-le, mert a' czky végezet lengyel származást gyanittat, és éppen olly vétek mintha a' Franczia, a' Nemet Gellertet Zsellernek prononciálná. Mayer nehez-

tel hogy a' magyar írók munkáikat az ő btkaikba nem küldik. Ha Erdélyből valamelly magnás ifjú találna Göttingába kimenni, kérem az Urat adja azt tudtomra, hogy általa egy pakétocska könyvet küldhessek fel a' Göttingaiaknak.

Eddig azért nem irtam, mert nem tudám a' postát a' hol veszi, ezt is Cserei Farkas úr által küldöm.

Vay Abris megkérte K. Sofia hugomad Nov. 4-én. Nagy Ferencz által megeskettetett. Magam is Zsoltýára menék.

Szathmári Pap Dániel Sept.be beköszönt theol. profeszornak, és a' theologiát egészen in spiritu ante palationae tanította. Augusti oratioja azt beszéllette hogy nincs veszedelmesebb mint az ifjakat az ellenkező dogmákkal historice megismertetni, és világosan mondani meg, hogy mit kell tartani. Én pedig éppen azt a' modot szeretem kivált ha olyan a' dogma a' mit tartani kell.

Cons. Vályi sajnálja az Úr elmentét, 's halván Nagy Ferencz által hogy az Úr jóvedelme megnyírbáltatik felkiálta: „Bár csak vissza jönné Patakra haragjába, én azt az embert örömost eltartanám házamnál egész haláláig.“

Kis János Soproni predicator arra tüzelt hogy aesthetikai tárgyú epigrammákát írjak, mivel megszerette a' véle közlöttek, 's arra birt hogy ha-

százat irhatot, „Tövissek, és Virágok“ titulusa alatt kiadók. Küldök egynehányat belőlök az Úrnak magyarázat nélkül, mert arra a' poetának, és philosophusnak nincs szüksége; — egy tudos kiről már ezen levelem folytába emlékeztem nem értette, vagy nehezen érthette, ném is csudálkoztam mert a' pupos „mutató nominéje“ reá volt kaptázva, és osztán ezek a' Magyarországi nagyok nem is érteni tudó értelmesek *) A'janlom magam

igaz tisztelője

Kazinczy Ferencz.

*) Közöltettek az Eredeti munkába kijött Dedicatio Herculeshez; Iskola törvennye, Lukai, Pröσαι, és poetai szollás; A' két természet, 's. a t. Nyelvrontok; illy jegyzéssel:

„A' XVI század elején egész Európában a' gothiai stylu architectura volt tiszteletbe, Palladio, és Vignola néki széggék magokat ezen izetlen stylnek, 's ámbár a' publicum kiáltozá hogy rontják az izlést, ők az architecturát restabiliálták, 's hogy nékiek a' Görög, és Romai munkák adtak példázatot rontok voltak, mert az architecticai izlést építeni, alkotni akarták mint mi nyelvrontok, kik szüntelenül perlünk a' szokás buta tisztelőivel.“

A' kiadó.

VIII.

Széphalom, Febr. 28d. 1811.

Kedves Barátom!

Küldöm Epigrammáimat, harmad napja hogy kiszabadúlt sajtó alól. Lángolok látni, hallani mit mond reá a' publicum.

E' napokba egy Tometzi nevű piarista, ki második levelébe magát *Floralbus Phocidensis Arcas Romanus* nevezettel subscribált, levelével keresett meg. Regement káplár volt 9. harború alatt, 's megöregedvén az Újhelyi klostomba telepedett meg. Ugy veszem észre hogy nagyon elunja magát, 's azért versez. Olvasd reá válaszomat „Egy Arcáshoz“ *). Én igen könnyeden, és valamikor akarok nem tudok írni, de ezt sugallatom sugalva, és írtam.

Az első 5. sor Horatz celso gauderejére emlékeztett. A' többi tulajdonom. Nem nagy dolog,

*) Ered. Munk. 1 K. 207. l. kijött, de több kellem és változtatott csinnal.

A' kiadó.

de nekem igen tetszik, házi boldogságomat, és Lebensphilosophiámat festi. Reméllem interessant festés.

Kézynek nincs hire. Olvasod a' Pesti ujságot, ott a' Romai füles papáról nagy dolog emlittetik. Valóban ez a' Szent Peter parázna gyermeke satellesseivel ma is sokra akarna terjeszkedni, ma a' reformatio utánni negyedik századba. Én csudalom hogy becsületes ember nem szegyeilli magát pápistának neveztetni.

Jan. 6-kán Talabert parisi gen. vicar. dictiot tartta a' tronus előtt, hogy a' trident. conv. rendelkezése szerint a' melly püspök nyolcnap nem folytatja hivatalát a' káptalan tartozik által venni. Ők tehát ezen egyiket letevék. In hoc verba szollott a' Florentziai káptalan is, 's azt az újságokba vagy el sattöbbizték, vagy el halgatták. Elj scerencsésen.

IX.

Széphalom, Sept. 27. 1811.

Kedves Barátom!

Sept. 23-d. irad leveled akkor még beteg vál tán eddig felgyogyultál lesz, és én azt hi-

szem. En téged halhatatlanná tennélek, ha az a' hatalmam volna, hogy valakit éltessek, de úgy hogy írj; — nekem mindegy akár vers volna az, akár philosophiai munka, csak írnál, csak te írnád.

Negyszáz köből buzáért, dézmáért én azt is taníttanám hogy — de nem merem papirosra tenni mit taníttanék. Azt a' mit szoktak. —

A' kis Döbrenteinél szeretetre méltobb fiatal embert alig ismerek. Feleségem nagyon megszerette. Gyönyörű láng ég lelkébe. A' poesisnek vannak olly nemei, mellyekbe ő nagyon szerencsés. Az az egy baja hogy erejéve loem tud gazdálkodni, és sokra terjeszkedik ki. Jó dolog az igazi dicsőség szeretete, mert ösztön 's a' gyengét is erőssé teheti. Gazdagságot ezen az uton nem ér el az ember; — de azért az embernek azon kell kapni? noha az igen szükséges, csak azért is, mert a' szegény némelly virtust nem gyakorolhat, és azért mert a' nélkül testi nyugodalmat nem kapunk. Engemet ez az átok is ért. Ha magamat ért volna nevetném, de feleségem, gyermekes ember vagyok. Nem elég hogy hetedfél esztendei kínos fogságom nem csak negligáltatta vélem gazdaságom, hanem szegénységbe is tett mind ezen szerencsétlenség előtt voltam nem elég hogy egy alacsony lelkű — — — veremen hizott, még az a' kínos fekvés is várt,

hogy a' szeretette legméltóbb embernek az ipamnak a' fia a' maga két leány testvérét mindenétől meg akarja fosztani, 's más fél esztendő oltá szüntelenül tett kéréseim hogy ne prostitualjuk magunkat, 's ne pereljünk hasztalan kéréssé tetetett általa, hadd capaczitaljam, 's ha igaza van minden szó, minden panasz, és minden neheztelés nélkül élállunk. Illyenre viszi a' rosz embert azon születési bolondság, hogy azon négy betűnél fogva melly neve előtt érdemetlenül áll, sorsa, ereje felett akar csillogni. Engedj meg kifadkadásomnak. Sok ember az Universitasokba, 's a' bibliából csak azt tanulta meg, hogy Jésus a' szamarat elhozatta birtokossáto, azt feleltetvén, hogy az úrnak arra szüsége van.

Döbrentei tölem postán kapott „Töv. és Virágokat“ vallyon azok kik meg nem ertik mit mondanak midön látjak hogy Sipos a' velle közlötteket javallásra nem tartotta érdemetlennek, 's kis a' poeta az Annalisokba kedvezön ítelt meg? Azt hiszik mit magok szemeikkel látnak hogy nekik van igazok. *O dio profanum vulgus.* Bároczi a' maga Marmonteljét 1745 adta-ki, én magamét 1808, 's Cserei azt írja hogy Erdély nem érti. Illyen nálunk a' tudomány progressioja?!

Térek arra a' mit a' stoikusok caractere, és a' prometheus felöl irtál. Ertettem en első olvasásakor mit akar velle Goethe, ki philos. tanításait

képekbe öltözteti, olyanokba hogy csak rokon lelkek ismerhetik.

Láss! a' mit keress

Nyulj bé mellyedbe, 's felleled.

Megérti-e ezt Erdély a' nehezen értő? De jók, és rosszak, választottak, és megvettettek mindenütt vannak. Megfogom próbálni, ha lefordítom-e úgy hogy a' Goetheé után olvastassék. Ejfél van, reggel indul levelem, magam holnap után Biharba utazok. Öllelek, tisztellek szeretettel.

Képzelheted hogy kinek legforróbb ohajtása ez:

— Placere bonis

Quam plurimis —

mint veszi az midőn hallja hogy Zey Miklos szeretetére méltoztatja. Vay Abraham Bécsből haza jövén az ipjának Kazinczy Péternek bátyámnak, hogy néki az Erdély Bacoja azt mondá: „K. F. a' Kazinczyaknak — e.” Pirulok modestiából, pirulok elmondani egy szót. De a' Cancellarius kegyes ítélete, kit én nem azért tisztellek mert mentéjen csillagot hord, hanem hogy hazáját szerető, 's boldogító nagy, dicsekedővé teszen barátom előtt-nem vala haszontalan dolgoznom, igyekeznem. Ha Salustom kijön még jobban fog az Erdély Bacoja szeretni.

Buczy piarista, és Szebeni prof. valóban igen szép magyar Odákat énekelt.

Láttad-e a' Kis János fordított Horatz leveleit? ohajtom hogy lásd, és azt a' szeretetre méltó embert ismerd. Te olvasod a' mint leveleiből látom a' Bécsi Annalisokat, bár csak Erdélybe össze állanának a' jobb fők, 's Jénai, Hálai 's a' magyar dolgok mián igen nevezetes Lipsziai Liter. Zeitungot hordatnák. Hiszen Erdélybe igen sok jó fő van, és L. Z. nélkül az ember nem tudja mi történik a' tudományok körül. Elj szerencsésen. Ölellek

szerető barátod
Kazinczy Ferencz.

X.

Széphalom, Febr. 5d. 1812.

Kedves Barátom 's Tanítóm!

Leveled datum nélkül jött. Hogy azt kezem feljegyezni el ne feledje, én a' datumot mindig a' lével felső szegletére írom, 's az lévén a' legelső a' mit tollam ír, nem egy könnyen történik meg rajtam hogy az elmaradjon.

Leányaimat a' Kazméri Plébanusnak kelle keresztelni, úgy kívánja a' Leopold alatt hozott

törvény, és a' kikiáltott philosophiájú Császár Resolutioja, mellyen a' Leopold törvénye épült. De Mark-Emilemet Prof. Nagy Ferentz keresztelte-meg, megengedvén azt a' most említett resolutio, 's törvény. Én annak hogy Kálvin' tanítványa vagyok, sok kárát vallottam — a' kárt a' világ értelmében véven de ha hitem mián olly karokat kellene is szenvednem, mint a' zsidó szenved a' magáéért, meg sem változtatnám-meg. Zemplényben egy jozan fejű ember van, de a' ki retteg az olvasástól, az most két észrendeje csendesen halgatta egy darabig Szemere Albertnek egy nem kalvin emberrel sokáig folytatott villongását a' vallás iránt. Sokára nemgyőzte czérnával, 's e szokkal jöve-ki csendéből: Én pedig azt tartom bolondnak a' ki benne (a' vallásokban) válogat. Meghökkenem e' szóra, mert ez okos embertől is elég volt volna. Ismerém én a' prot. vallás' szerencsáját, 's azt tréfából el nem játszom. Melly szerencse már csak az is, hogy a' protestans atya nevelésébe senki sem üti az orrát. Osztan azt tartom, hogy járatlan a' M. ország történeteiben a' ki nem tudja mit teszen „Protestans lenni.“

Engemet néhány holnapok olta olly szerencsék értek, hogy csak azért is sajnáltam volna meghalni, mivel ezek nem érhettek volna. Kevélyebb vagyok minthogy vanus lehessen; rojt,

pantlika, titulus, hivatal nekem nem ohajtásaim — sőt olyanok nyerték-el ezeket, a' kikkel pirulnék egy lineaba állani. De Te íteld-meg, nem kevélykedhetem-é azon szerencsémén, hogy Decemberben Gróf Dcsöffy Josef Szabolcs vmegyei követ a' Divtán a' magyar nyelv dolgában peroralván, nevemet a' populus rex (Virgil) előtt elzengette. Laetus sum laudari a laudatissimo viro, ezt mondhatom el Ciceroval. 2387 napi szenvedésem mégfosztottak azon örömtől hogy Divtai követ lehessenek, 's egyenességemnek, 's tántorithatatlanságomnak jeleit az egész haza előtt adjam. 'S íme nevem zengett a' királyi felséget gyakorló Rendek' gyülekezetébe. — Szivemnek hizelkedik ha vanitasomnak nem hizelkedik is, az a' második történet, hogy Gróf Gyulai Károlina, testvére a' Döbrentei tanítványának, 's gyermeke annak a' szép Sűsynak, kit 1785 ben imádtam, utolsó levelébe engem atyának fogada. Eggy gyönyörű lelkű gyermek! — —

Remeknek nevezed azt a' kis Epistolat melyet Helmeczihez írtam, 's azt itéled felölle, hogy a' legszebb verset írtam a' mit írni lehetett eggy atyának. Nem felejttem hogy ez eggy Bölcsnek, és Poetának ítélete. Az effélét tehát azért is írom, mert édes barátom, nekem rettegmem lehet attól, hogy fiamat fel nem fogom nevelhetni, 's fiam ha árván marad, ele-

venebben erezze intésemet, 's szégyeneljen rossz lenni, 's az olly portékákon kapni, a' mint csak bolond kapdos. A' mi korunk frivolitásnak kora: megalacsonyítottak bennünket, hogy velünk mind azt téhessék a' mit akarnak. Illő, hogy ki erőt érez magába, ellene szegezze magát a' reánk törő szörnyű veszedelemnek. Poetai munkák erre igen alkalmasak, mert a' nem siket olvasót vonzák az olvasásra. Ezért öltöztetem poetai formákba a' philosophia tárgyait a' mennyire tölem kitelik, és a' poezisi előadásra csak alkalmasok. Fiam lehetetlen hogy avagy csak curiositásból is meg ne olvassa mit írt az atyja. Ha lelkét az enyemtől vette kap szikrákat. — Irtozni a' rutat, a' mi szép, szeretni, ezt irtam. Lehet-e ő olly siket, hogy ennek az accusativusi újhangzású constructionnak erejét, okát ne értse? — Első levelemben venni fogod az ipámhoz írt epistolát, mellynek hátulsó részét nem vehetted, még akkor kész sem lévén mikor levelem ment, mert Schillerem a' Pataki compaetornál volt. Az én ideám azon dolgokrol mellyek supra me vannak ez: A' sokoldalú statuája az Igacságnak a' Rotunda közepén, centrumába áll, mi pedig a' peristyl peripheriájában tolongunk elébb tovább. Minden punctum itt más meg más képet ad. Csak az a' kérdés, hogy a' sokoldalú kép, melly punctumrol tekintetik legillőbben. Isten, örökkévaló-

ság etc. távol vagyok attól hogy tagadjam, de ezek nem az én szememnek való tárgyak. Nekem elég azt az Istent ismerni, melly bennem lakik.

Szeretném Philosophusi dogmák historiáját igen hitelesen tudni. — Mi lehet bolondabb mint az Epicur atomusainak egymásba ragadások? Mi bolondabb mint az ő tanítása a' Voluptás felől — ha t. i. azt tanította, a' mit azok mondatnak véle a' kik ötet megérteni vagy nem tudják vagy nem akarják. És mégis melly felséges, melly igaz ideája volt néki a' Voluptás felől! Mi tilthat tehát bennünket hogy azt tegyük fel felöle hogy az atomusok felől sem tanított bolond tudományt. És ezt annál inkább tehetjük-fel felöle, mert a' Genesis első sorainak írója is Hylozoita volt, 's Epicurhoz közelebb járt mint a' Káténkhoz, mellynek második kérdése ez: Miből? Felelet: Semmiből. — Barátom belé csömörlöttem annyi nem igazat látván igaz képében arulattni, 's sajnálom az emberiséget hogy olly sokat kell tanulnia ok nélkül. Még jobban sajnálom hogy a' haszontalanságok' tanulása elvonja azoknak tanulásatol a' mellyek hasznosak. Legjobban sajnálom, hogy ezek az eszt annyira eltompítják, hogy a' legjobbak sem menekedhetnek-meg a' legneveltségesebb superstitiótól. Példa reá Sokrates, ki minden bölcsessége mellett nem

kissebb abszurditásokat hitt mint az ipámról mondá néked a' bátyja, kinek szavát kérlek ne hidd. Nem értette ő az ipámot.

Nem volna-e elég Religiot csak úgy tanulni, mint görög országban tanulták? Dort war das Geschäft des Herzens, und nicht des Kopfes. A' ki positiva religiot demonstratiók által akar tanítani — is vero mihi videtur cum ratione insanire.

Ha a' stoicus eltudott lenni Isten nélkül, mint magyarázzam meg azt magamnak, hogy Seneca tele van az Istenek ideájával. Nézzd a' gondviselés felől írt felséges (mert felmelegítő) iráskáját.

Levelednek német acclusumát gondoskodásimnak tárgyává fogom tenni. Soha Te a' Te becses barátságodat velem nem éreztetheted inkább mint az illetén tanításokkal.

Patakról legkissebb hírt sem tudok írni. Kézynek nincs hire. Meg nem tudom fogni miért nem ír sem nekem sem senkinek másnak. A' Patakiak mind élnek, és küszködnek ezen drága időben a' szegenységgel. Panaszkodnak a' Patronatusnak. És azt felelte hogy a' jövő eszt. segíteni fog bajaikon. Vay Abrisnak Jan. 28d. Eulalia leánya született.

Elj szerencsésen, kedves barátom! A' te leveleid nekem, nem csak igen kedves látogatóim,

hanem tanítóim is. Lásd-ki leveleimben, hol van igazítani való ideaimban, 's oktass.

Örök tisztelő

Kazinczy Ferencz.

XI.

Széphalom, Maj. 17d. 1812.

Kedves Barátom!

Fekvő beteg valék, 's attól kelle tartanom midőn a' betegség rajtam könnyedni kezdett, hogy harmadfél esztendő Thaliemat egy tüdőgyulladás előli. Elűnk mind ő, mind én, 's ez légyen a' mit itt mondék mentsége hosszas halgatásomnak.

Édes barátom rendes az olly dolga a' neophytusnak a' ki már lát annyit, hogy vágyhassan indulni, 's valóban indul márde nem lát annyit mint a' vezető; nem bizatlankodik ugyan, nem kételkedik ugyan, de valamit lát, az vagy mind, vagy nagy, vagy csak valami részben előtte még új, és csak félig ismeretes. Így valék én. Érzem én hogy ez én hitem a' vezető hitével alkalma-

sint, vagy talám éppen egy, csak hogy még néhol meg nem foghatom. Az a' két Manicheuszi két Daemon merő poetai pajkosság, pajkosság, és merő pajkosság, — az a' kecskeláb is a' philosophiai palást alatt 's a' bérekesztés a' profosszal. Engem ennek a' darabnak fordítására sok tekintetek vontak, mellyeket itt elő kell adnom hogy ön magadtól értsd valamit, méntségül irhatnék. Töviseimben, és Virágaimban már megmondottam hogy a' prosai, és poetai publicum közt nagy különbséget tartok, 's szeretek a' poetában lenni, 's a' prosaitól minél tovább eltávolozni, nem kevéségből, hanem azért, mert a' vulgaris ember veritasa szomorú veritas. Látjuk Voltairon, mi az a' jozan esz, mellyet ő az igazság kirekesztő criteriumának veve? Ugy ítéltem tehát hogy a' szabadságról szolló Oda némelly lelkekbe szikrát vett, 's arra fogja szoktathatni, hogy érteni igyekezzvén a' mit eleintén meg nem értenek. Továbbá ohajtottam a' Magyarásra nézve is hogy ezek mondattassanak. Elhitetém magammal hogy ennek az abstracta dolognak lepel kell, és hogy ez a' lepel nem lehet más, mint játékos színű, — nem fekete, hanem olyan, melly a' szemet a' maga változásai által, sárgából zöldessé, vagy veresre csapván mulathassa — az az, metaphora nélkül: elhitetem magammal, hogy ez az abstracta dolog in toto serie elő nem adat-

hatik, mert ugy keveset fog vonszani, a' maga olvasására, hanem hogy ironiát kíván, de olyat, hogy a' philosophus az ironian kiesmerje, hogy az ironisáló a' legkomolyabb képpel üzi a' maga könnyűségeit, és hogy az tellyeséggel nem minica irrisio, nem sarcasmusi tréfa. Akár mit mondasz, így bánt Horatz is. Bizony úgy értette ő, 's igaza vala a' stoicusnak midőn néki csak a' bölcs volt király, és megfordítva király csak bölcs mint én értem utánnad hogy a' bölcs még a' tömlöczbe is szabad. De az a' mit agalt, azt kívánta hogy ezen a' paradoxonon úgy nevéssen mint én nevetek a' magamén. — A' non huc jocosae conveniunt lyrae nem philosophiai tárgyról van mondva, hanem bajnoki tettek énekléséről, a' császár magasztalásáról mellyről Horátz valahol lehet szereti magát dispensalni. Nem tudattam csak egy lélekkel is hogy ez a' szabadság magasztalása, nem tulajdon az én munkám*), ném tudattam azt csak eggyel is, de egy jó fejnek, a' ki előtt nem idégeny az új philosophia mutattam a' mi készen van, 's az nagyon szeretete a' legutolsó sorokat:

Én nem mosolygom a' járgont, 's kerülöm
A' kik mosolygják, mert az nékik új,

*) Ered. Munk. I k. 223 l. „Prof. Sipos Pálhoz.“

A' kiadó.

'S egyedül azt értik, a' mit minden ért.

De mégis a' sok sok. 'S a' bölcs szabad?

Oh az, ha néki csendes éjszakát

'S jó reggel nem mond más nap a' — profosz.

'S fel nem akadt sem a' De a' mi sok sok, sem a' profoszon, értvén hogy a' hely ott azt kívánja mondattni. — Nagyon nem philosophus fej az, a' melly ennek a' darabnak értelmét el nem érti a' pajkosság' leple alatt is, 's az olyan philosophicus fej nem érdemli hogy érte a' darabon változtasson. Ha valami bolond bölcs az új philosophiat ezen versnél fogva kacagná, az olyan-
nak könnyű azt mondani, hogy legyen esze, 's értse-meg hogy a' poeta pajkosságból nevetközött, de a' dolgot tisztelje.

Még azt kell kívánságod szerént írnom, hol vevé magát a' Rény szó, melly virtust teszen. A' Székely Szabó Dávid a' maga kised szótárjában azt projectalta hogy ezt nyomjuk-ki az erény szóval, minthogy ez mint a' deák az erő, és a' vis szó derivatuma. De az erény nem az erőre hanem az érre (rivus) mutat. Pesti barátim tehát Szabó Dávidnak e' szavából elcsapák az első é-t.

Kézy azt mondja Parisba ment, én nem hiszem hogy már elindult volna, Göttingába tanult francziául, 's ott eggy dissertatiot készített de artificio poetarum mechanico pro summis in Philos. honoribus obtinendis. De ezt csak ugy ad-

ja-ki ha pénze lesz. Régen elakadt volna pénz
dolgában ha Heine szabad asztalt nem szerez neki.
Ezt írta. Elj szerencsésen. Reptébe írom.

XII.

Széphalom, 9d. Febr. 1813.

Tisztelt szeretett, nagy lelkű Barátom!

Jun. 10dikén írt leveledre még mostanig sem
válaszoltam. Meg nem tudnám bocsáttani magam-
nak vétkeket, ha illy hosszas halgatásom hideg-
ségből eredne, mert érzem én, mivel tartozom
Te erántad — 's midön most magam vádolom
magamat, az vigasztalásom, hogy én vétlen va-
gyok ha vétkesnek tetszem is. A' levél examen
előtt kevéssel ére kezemhez. Várjuk bé az exa-
ment mondám; ugy válaszom meg nem jelenheték
exameni hír nélkül. Éz megtörtént. Én az exa-
menten meg nem jelenheték. De Cons. Vay Pa-
takrol Bariba jött ki a' nászához, hol Júl. 20d.
nevezetes gyűlés fog tartatni. Lementem oda,
's harmad napja, 's harmad napja hogy vissza jöt-

tem. Te íteld meg ezeket értvén, mennyiben vagyok hibás, 's kárhoztass, ha kárhoztathatsz. — Most hald híreimet.

1) Prof. Rozgonyi vért pök, és közelit azon lépéshez, mellyen lelke elhagyván a' testet, fenn-
tebb régiókba emelkedik etc. — Nem ok nélkül
tevék ki illy czifrán. — Betegsége mián exa-
ment sem tarta. Leánya eddig talám öszve van
esketve Bajusz nevű ifjúval, ki vagy Patakon
vagy Hotykán lakik.

2) Úgy mondják, hogy a' predicator-profes-
sor eggy irgalmatlan lelki tanítással vendéglette
meg a' Patronatust. Quod erat expectandum.

3) A' conferentiakon szó esett, hogy nem kell
Botanica, nem kell Technologia — a' leczkék
tartassanak deakul, ne magyarul, mert az ifjúság
deakul nem tud. Ezeket Gömöri V. Isp.
Márjási István, 's a' Zemplényi Szemere István
sürgeték leginkább, 's a' fő Curátor ugy vette
mint olly szokot, mellyeket a' két úrnak a' Vayra
való nehezteles sugaltatott; mert a' Divtán ez a'
kettő Vay ellen volt. — Csak ugyan a' Bota-
nica, Technol. és m. nyelv megmaradt a' régi
székben.

Cous. Vay azzal vádoltatott a' Divtán hogy
maga capitalista lévén ugy vitte a' Creditorok,
és Debitorok között való correlatio dolgát, hogy
a' Cred. a' maga Debitorját egészen elnyelhesse

a' szegény jóságának eladására kényszeritessék, 's így a' gazdag meg gazdagabb légyen. Továbbá az volt ellene a' panasz, hogy úgy vitte a' dolgot hogy Zemplény, és Sáros, és Trencsin vgye többet fizet az ajánlott 1,000,000 mérő rozs, és 1,500,000 mérő zab subsidiumra, mint a' csak életet termő, és nagy kiterjedésű Szabolcs. — Midőn Jul. 7d. Újhelyt egy nagy ebédnél ülénk, egy valaki, kit Te nem ismersz, felkele: „Tek. Statusok! Egy egészeget iszunk: Cons. Váy éljen-é? Felelet: Ne! ne! ne!“ — „Nohát ne! mondá egy, 's leült. — Eggynéhány más toast után ismét megszollala és: „Váy és Vallis — éljenek-é? — Ne! ne! ne! — Nohát ne!“ — Nekem a' Váy szives tisztelőjének, sőt imádójának ezt látni nehéz vala. — Olly szél fútt, hogy a' Szabolcsi gyűlésen: is illy dolgok fognak esni rajta, mert a' két Szabolcsi követ Váy és Gr. Dcsöffy Josef egymással meghasonlattak, még pedig úgy hogy ezen ellenkezésnek az egész Divta tanúja lőn. De megszollittá a' Divtalis sessioban publice, hogy miért beszell nem tudott mi ellen. — D. felele: Hát Cons. úr miért beszél az Instructioja ellen? — Azt is mondják hogy a' két követ egymást bévádlá az ökök küldő vmegye előtt. Ezek így lévén, félő volt, hogy a' Szabolcsi gyűlésen megtörténhetik, hogy historia lesz. Én rutat sem D. felől nem tettem fel, de nem láttam

lehetetlennek, hogy a' két nagy ember ember legyen. Jelen valék a' gyűlésen, 's nagy örömmel volt, hogy csak eggy illetlen szó sem esett. Azonban igaz hogy V. és D. többé nem barátok. Non pro sortis necessitudine — — — ezt mondja Scipio, és Cato felől, kik Hispaniába együtt küldettek, a' Romai historicus. Ezt lehet mondani ezekről is. — Scipio, és Cato nagyok voltak ha barátok nem voltak is.

Cons. Vay a' fiját Szabolcsi lakossá tévé, általadván néki Berkecz nevű jóságát holmi aprólékokkal. Abris Kazinczy Pétertől is két nagy szülőt, és 3 helységet kapott már, és így ő már is igen gazdag ember. Gyermeke egy szép kis leány. Felesége Majus olta masodszor viselős.

Jul. 19d. éppen ebéd előtt Ml. Zeyk Dániel úr, Assessora az Erd. Kir. Tabl., két szekeren érkezék Berkeszre. Vele vala az asszonya, három gyermeke, és eggy Paizs nevű Erd. Kir. Tabl. Cancellista. Felöled is folyt velek a' szó, 's a' Fölur kérdezte hogy házas vagy-é; hogy ha maradékon nem lesz, a' Pataki iskolára is halj. — V. igen derekasan tud koldulni. Eggy Papistának hívott Szabolcsi úr 50 ezeres Cartabiancat intabulaltatott. V. megszolitá hogy adna valamit belölle Pátaknak. Az 500 bankoczed. ada. Gróf Dcsöffy Josef ugyan annyit. Eggy

Páristává lett, de cselekedetét igen bánó úr 300 ft igért szüretre = 1500. Egy szóval Vay ott 8000 ftot gyűjtte a' Pataki Collegnak.

Kézy felől semit nem tudok. Úti felől sem. De ennek írtam egy sort a Zeyk levelébe, melyet ez a' sogorának.

Leveledbe említett foháskodásidat par cüriösité szeretném olvasni. Még Proteusom vagy; meg nem tudlak ragadni.

Juniusban az a' gondolatom jött, hogy jó volna papirosra tenni, még pedig parallele hat columnában egy más mellett, mit tart azok felől a mit vallásra tartozó dolgoknak mondunk a' keresztén in sensu sublimi, crasso, crassissimo, 's a' nem keresztén sensu sublimi non sublimi, et minime sublimi, 's ezt az Isten, Teremtés, articulusán kellene kezdeni, 's ott végezni, hogy mind a' hat miképen foly-bé a' moralra, 's boldogságra. Bár csak Te ezt a' munkát megtenni akarnád, de mind a' hat columnában, olly hűséggel hogy a' ki téged nem ismer, ne tudhassa mit hiszel, és hogy mind a' hat felekezet' tagja azt higgye, hogy a' ki az ő credoját a' columnára írta, az ő hitén állott. Valamint illyent próbált vala Rousseau a' maga Emiljében, midőn a' vicaire Savoyard-dal téteti-meg a' maga Confessioját; de az nekém nem elég. Osztan én nem egy keresztén bölcs confessioját ohajtanám, hanem hat

rendbéli emberen egymásnak confessioja mellett.
 — Újhely 14. Jul. szemem láttára elégett. Egygy
 görög padján gyúlt meg a' széna. A' vmegye
 háza előtt kezdődött a' tűz, de az megmaradt.
 A' papista Temp. oda van.

Elj szerencsésen kedves barátom. Az igen
 szép verseket a' legnagyobb gyönyörrel olvastam.

XIII.

Széphalom, 4. Febr. 1813.

Kedves barátom!

Nem emlékezem ha Bécsi utam olta hozzád
 írtam-é? Ha írtam úgy bizonyosan írtam hogy
 miket láttam, 's hallottam ott, úgy levelem bos-
 szantani fog azoknak másodszori előbeszélése ál-
 tal. De készebb vagyok ezt neked megpróbálni
 minthogy el ne beszéltessek. Vay Abraham reá
 beszélt hogy mennék velle. Kivánta azt az ipa
 is. Megadtam magamat, noha érzetem hogy az
 költségbe fog kerülni. Oct. 7d. megindultunk,
 Nov. 5. vetett haza. Tizennégy nap voltam a'
 nagy városban. Feltettem hogy minden időmet

a' féltésnek fogom szentelni. E' gyönyörrel most ugy is élttem, hogy elmondhatom torkig usztam benne. Vutky előregedett, de még dolgozó, 's ifjú tüzzel dolgozó tajfestő,| eggyike volt az elsőknek a' kiket meglátogattam. Azután néhány nappal kimentem a' Belvederbe. Annak ajtaján kivala függesztve a' tábla, hogy oda most senki bé nem bocsáttatik, mert a' képek új rendbe szedtetnek. Elszomorodva Fügérhez mentem, ki mivelte Lutheranus; eltolatott az Akademia director-ságától,| 's itten fő directornak tétetett. Megakarám újítani azon szerencsém, melly engemet 1786-ban néki ismeretségébe juttata; kevéssel azután hogy ő Romából, és Nápolyból, hol már akkor is nagy tekintetet vont magára megtért. Az akkor igen szép ifjú velem eggyütt azolta megöregedett, de lelke mind az enyém megvénülni soha nem fog; még nálla valék midön a' v. Directornak Roza úrnak fia a' kulcsokat kére hogy Vutky, és a' porcellán-fabrika-festője itt vannak; engedelmet kértem Fügertől hogy a' Belveder kincseit magam is láthassam. Barátom Denon, a' Parisi Museum számára innen 400 darabnál többet vive-el. De olly generositással bánt, hogy nem a' legjobb darabokat vitte hanem a' mire Museumának szüksége volt. Mindenik szobába nem voltunk; de én mégis magamra reá akadtam hogy Rembrandnak fejét elvitték. Ezt onnan gon-

dolám, mert ha meg volna az, melyet itt nem leltek, bizonyosan ott függött volna a' hol annya, és eggyik feje volt. Eszembe jutott tudod annak a' tisztelt főnek tanácsa hogy valahol e' hazára fényt hozhat kevés talentumom is jelentsem hogy magyar vagyok. A' nemetecskék soha sem tudták mi ember lehet a' magyar, a' ki ökök, magát Rozát is oktathatja. Ne hidd hogy ezt insolentiából tettem volna. Nem magok'adtak okot reá. Roza, es Vutky nem poetak, 'a' Classicusokba járatlanok, 's csak technicájok van. Nekem ez praxis éppen nincs, de van theoria valami kevés, nem csuda tehát ha e' nemetecskék leczkeztetnek. Itt láttam Kislingnek dolgozó szobáját, hol márványból faragja Károlynak fejét. Ez kész, V. es R. azt mondták hogy rossz, mert a' fő, és Károly Herczeg két egészen hasonlatlan fejek. *Plastische Arbeiten haben nie ein anderes Ziel, als zu gleichen,* mondám nékiek, *und Köpfe in Bildhauerarbeit müssen nicht gleich, sondern idealisirt sein.* Ugy nem értették mintha Debreczennek magyaráztam volna, hogy a' philosophusnak, és poetának a' nyelvet nem empirice, hanem transcendentaliter illik tudni, 's mivelni. Eggy vasárnap az udvári kapornába mentem misére. Gyönyörű orám! Fülem a' legszebb orchester musikáját, szemem Maurernek Katalin-ját, Fügernek Jánossát vette az egész imádság

ideje alatt figyelembe. Sok mondani valom volna még másokrol, de félek a' meleg kásától —
— — Érezd.

Egy vasárnap reggel egy hires festőhöz voltam Kávéra hiva, 's midőn a' Sz. István előtt elmennék esni kezde az esső. Bementem a' templomba. Nem hallatott misei suttogás. De a' gothicus oszlopok között olly forma hang tévelygett mintha papolnának. Néztem mely pontra van szegezve legtöbb figyelem, és reá akadtam a' papoló helyére. Helyet keresék, honnan tálhassam a' bámultat. Licht, Erklärung, und Erziehung der Kinder. E' szokon végzé periodussát. Hohenwarth Érsek alatt e' szok kiáltám, és a' Hohenwarth Érsek templomába. Hald csak tovább „Trauet Leuten, die euch Vernunft und Aufklärung verdächtig machen wollen, nicht. Sie sind stolz, und haben böse Absichten.“ Majd elsikoltam magamat. Der Apostel sagt: Seid gehorsam der Obrigkeit, selbst der lästigen; aber er sagt auch: Sklave, hast du Gelegenheit zu entfliehen, so entfliehe.“

Kibeszелhetetlen örömmel halgattam mind végig. Ugyan az nap Kalvin templomába mentem; az Austriai Monarchia első Predicatora Cleymann az a' ki Bécsben réf. pap létére pápista leányt vett-el, 's leányát mindég a' pápa hitén neveli.

Már declamalt Demosthenesi tüzzel. Textássának ennek kellett lenni: „Sie staunten über Jesus Weisheit, da er doch nur der Sohn eines Zimmermanns war.“ Alább: „Darum ist das Vaterland unglücklich, weil Geburt, und nicht Verdienste geschätzt werden, weil die Heerführer nicht nach Verdienst, sondern aus Häusern, welche ausschliessend Ansprüche auf Glanz machen, gewählt werden.“ Ez vala egyik szava minden változtatás nélkül irván ide neked. „Ein Mensch, der selbstständig denkt und handelt, wird bei uns Phantast genannt.“ E' szóra megcsendült a' boltozat, olly energiával ejtette ki. Reszkettem a' tisztelet miatt. De ezen imádáshoz közel járó tisztelet mellett is csak nem elnevetém magam midőn a' kis érdem modestiája felől szolla, és ezt ejté: „Dann glaubt er, die Götter Rom's und Griechenland's haben in ihm einen Rekruten gefunden.“ Bécsi oráim közt ezen két praedictio volt a' legbecsesebb.

Nov. 4d. megholt az anyam Biharban, halálának hallása elnémitött, jó ideig nem tudtam szólni. Azt érzettem a' mit egy jó gyermeknek érzeni kell, és illik. Vége van szenvedésimnek, de mellyeknek nem ő volt az oka. A' ki eddig kintzott nem takarozhatik szegénynek köntösével;

most az osztályhoz készülés fogja-el minden időmet. De a' Musák most is felvidámitják az osztály készületei által kedvetlenné vált időmet; most készíttem nyomtatás alá a' magyar Régiség II. kötetét. A' Debreczeni coll.nak van egy Codexe magyar Homileak a' XIV századból. A' Telekies, Cornides, és Révai nem nyertek engedelmet azt leírhatni. Én néki kerültem, és titkon leirattam nagy részét, az azt irigylő ostoba uraknak hírek nélkül, kik elfognak csudálkozni látván hogy nyomtattatik. A' leiró kénytelen volt abba hagyni, mert csak nem rajta vesztett. Elj szerencsésen. Tudván tapasztalásból hogy míg levelemre válasz nem jön, mindég kétségbe kellennem ha kaptad-é, tehát tudósíts. Bécsről többet írhaték vala a' Magyarok nagy — — — de nem tudom a' levél melly barát.

Egy rettenetes hibára emlékeztetlek, figyelmeztetlek egy rettenetesre, az istenért tentád olvashatatlan, 's betűd is; — nem nevetsz ezen

*) Ide volt mellékelve: „A' tusakodas“ illy jegyzéssel: Engem esztendő oltá semmi sem csüggeszte el. Ez az odám éppen régi, 's nem ott íratott, hol **szenvedtem!** és: „G. Vas Samuelné nevébe.“ Az, Ered. Munk. I k. 35 l.; ez, I k. 88 l. „Az Özvegy“ czimmal, és több correctséggel. Itt is közleni szerfeletti.

A' kiadó.

rettenetes hibá kimutatásán? Az Isten adjon neked jobb tentát, eggy jó feleséget, 's eggy jó esztendőt minden tekintetbe. Öllelek. És Sophie is ezer jót kíván.

XIV.

— Töredék a' kezdőlap hijával —

— halála levert bennünket, már kifáradtam kesergeni, 's panaszlani halálát. W.-nek még nem vettem levelét, de én néki két izbe írtam. Én nem gyözők örvideni hogy ismeretségébe juthattam. Örvidék hogy számomra lefestettette magát. Ita non omnis nobis mortuus est.

Januarba egy rettenetes történt Eger mellett Tar nevű helységbe (nem Tard) mert nagyon illyen is, költeménynek látszanék, de nem az, a' Subs. V. Ispánnak kinek én szájából vettem, az Érseknek, és Kanonok Makay szájából.

Egri Püspök, és Prepost Zábraczký meghal, 's a' Tari Plébánusnak ki néki rokona volt 6000 ftot hagy ezüstbe. Eggy estve három úr, szép lovakon, 's cselédekkel beszáll a' Plebánnál, mert ugy mond conventionál pénzt visznek Pestre, 's nem

mernek kocsmába, v. falúba közembernél megszállani, kártyáznak, vacsorálnak, 'sismét kártyáznak! vagy? orakor mond az eggyik: „Ez elég Tiszt. Úr, mi nem viszünk pénzt hanem pénzért jöttünk. Ide vele.“ Fenyégetik, 's a' Pleb. általadja a' pénzt. Számlálják!!! 5500 lévén újra fenyégeték, hogy adja-elő az 500 is. Ez legitimálta hogy elkölt. Ekkor mondá az eggyik: „Az úr szakálla nagyocska, én jól beretvátlok, tessék leülni,“ 's kívánta beretváját, 's szappan vizet veve; a' szegény Pl. letérdelt, rimánkodott, nem használta, — szerencsésen meg beretváltatott sérelem nélkül — vald-meg már mikor retteget inkább ez Jesus szolgája mikor pénzét kérek-é, vagy beretváltatott? De hátra van még eggy, vizet vesznek, eggy pohárba öntik, 's a' pap szeme lattára port töltenek belé: „Tessék meginni!“ Térdel. Szurással fenyégetik ha szót ad. Az ital meglön iva. Elalúdt. Opium volt. Levetkeztetve tették ágyba, és elmentek szerencsésen. Másnap a' pap akkor ébredett fel, midön ránták a' cselédek hogy tíz óráig aludott. A' tolvajok elmentek azt mondván hogy a' Pl. kesőn kártyázott, és elalúdt. Sok pénz volt sajnálom a' Plebanust, nem ártott volna inkább a' Püspöktől elvessni, mert egy Cath. Püspök is sokat lop. —

XV.

Széphalom, Maj. 25d. 1813.

Kedves Barátom!

Pápai Prof. Toth Ferencz úr Majus 16dikán ezt írja hozzám:

„Előbb Fiscalis Pápai úr levelébe zárt levelét a' T. Úrnak, utóbb pedig az ebben megígért Liturgiát is vettem Pestről. Köszönöm mind a' kettőt alázatosan. A' Liturgiát elolvastam. Ezt az író vagy maga gyakorlásából írta, és csak magának, vagy a' Ref. Ecclesiák számára, és nyomtatás alá. Mind a' két esetben hosszulom az Agendákat. Mivel pedig itt csak két esetre írt Agendák vagynak, a' Ref. Status pedig már régén egy minden esetekre való agendas könyvet ohajt: ez sem tesz tehát annak eleget. Egyébként az Író látszik hogy a' mihez fogott, ahhoz ért: de a' materia az oka, hogy úgy nem írhat, mint telt volna. Sokszor van úgy az Író. Vólnának némelly apolékos jegyzéseim ezen Agendára; mert én magam írtam, és 1810 ki is adtam egy Liturgica című könyvemet, melyben

azon principiumokat adtam elő, melyekre vigyázva kellene Agendákat írni. Itt hát látok olyakat, a' melyek az én principiumival meg nem egyeznek. De mivel az én principiumom nem lehet probakőve akármely irónak is, 's azt kívánom kevéség volna hogy más énhozzám alkalmaztassa magát; mert a' despotismus literariust senkiben nem hagyom helybe: azért is én azokrol épen nem szollok. Vajha az Úrnak minden Profetái profetalnának; így osztán a' sok írt és kinyomtatott Agendákból lehetne egygy egész liturgiás könyvet, a' jobbakat kiválogatván, készíteni, melly a' tudós egyházi szolgálkra directorium lenne csak, a' nem annyira tudósok pedig azzal élnének, azon Agendákat mondván, melyek azon könyvben közönséges eggyenéssel bététettek. Ezen Agendákat valamint tetszett a' T. Úrnak parancsolni, in Origin. Maj. 2d. Pestre Eggenbergerhez valósággal elküldöttem, és hogy ez az úr azt vette is bizonyos vagyok benne."

Eddig Toth Ferencz minden csonkítás nélkül. Sietek ezt neked azon orában megírni, a' mellyben levelét vettem.

Regén nem írtam hozzád. Regén nem írtam más barátimhoz is. Osztályunk, mellyet Semlénben April 10d. itt Majus 14d. végezőnk-el, an-

nyira elfogott, hogy semmire nem tudtam reá érni. Illetetlenül maradtak legkedvesebb foglalatosságaim is. —

Cons. Vay Josefne Apr. 20d. megholt. Tegnapelőtt vettem a' Cons. gyászlevelet. Mint minden a' mit ő ír, és mond, nekem interessans. Lesegetem benne gondolatjainak egész menetelét. Ebben theologiai Ansichtenek vannak. A' fajdalomnak az tonusa. Ide irom-le egészen:

„Tetszett a' mindenható ISTENnek életem párját Bocsári MOCSARY ERZSEBETIEMET 38 esztendőig, és szintén 5 hónapokig tartott házassági életünk után életének 57d. esztendejében töllem! e' szomorúan folyó hónap 20dik napján estvéli 9 ora után, 9 napokig tartó betegsége által végképen elszakasztani. 6 férfi, és 7 leány magzatimtol, még az életben lévő egy férfi, 's négy asszonyi nemen lévő gyermekeim 7 unokáimmal siratják házam romlását. De meg kell némulnunk. Mert az volt az urnak akaratja. Meghidedett tetemeit előre e' végre készített örök nyugalomunk helyére e' folyó hó 24d. betétettem.

Melly gyászos esetünket midőn megszemlédott szívvel. — —

En felette religiosus! Embernek ismerem magamat. De az úr akaratjáról egészen másképen

gondolkozom. Valamint a' halált nem tartom bünszoldjának, hanem bölcsen kirendelt végnek, 's valamint a' tölgyfa didölését nem tartom büntető, ostorozó, javító munkának, hanem az alkotó válság bölcs, és egyéb munkáival analogus cselekedetének: úgy nem látom szükségét hogy a' fájdalomban elnémuljak azért, mert az az urnak akarátja. Tünnöm kell, mert tünnöm illik, 's meg kell némulnom, mert fel kell érnem, hogy azt várnom kellett, 's nem asszonyi nyavalygás, hanem férfiúi elcsendesedés illik az eszes emberhez. De zsenvedéscimért nem is pirulok, mert hogy nem volna eszes tett azt kesergeni, mikor elvesztém, a' minek birtoka örömemre volt? — Én csak tegnap írtam-meg a' gyázlevelet az anyám halála felől. Olvasni fogod, ha nyomtatva lesz. Sem érzesimhez nem illik az az elnyűtt formulare, sem haszontalan tettet tenni nem tartottam magamhoz méltónak. Legalább elágazásunkat fogja bizonyítani a' levél, 's úgy geneologia érdeme vagy haszna lesz. Egyébarant egy kis része van benne az oratoriai előadásnak is, 's a' jónak magvát itt is hintettem. — Tisztelettel, 's háladatossággal voltam a' csak gyenge, az az, az öcsém által fékezett, és gyakorta igazságtalanságig vitt, de jó, és nagy lelkű anyám árnyéka eránt, 's azt szívem sugallotta, nem csak fejem.

Tegnap elkezdem Salustomat újra dolgozni. Hany ízben dolgoztam azt újra, meg újra! De Salust ennyi munkát érdemel. En mindég új gyönyörűséget lelek olvasásában, fordításában. —

Láttad -é Daykámnak verseit? Mit mondasz életére? Mit mondasz a' Neologismus Apologiajára benne? Mvásárhelyi Prof. Kis Samuelnek most vevém eggy levelét, mellyben ezt az Apológiát javálja. Én azt tartom, a' tudosok fogják: *Quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto majorem apud doctos gratiam habere debet, quam minorem . . .* *)

*) A' véglap nem találtatott.

A' kiadó.

XVI.

Széphalom, Nov. 2d. 1813.

Kedves Barátom!

A' napokba ezt írák Prof. Tothnak:

„Utolsó levelem megbotránkoztatta az Urat Prof. Urat. Képtelen vagyok kimondani, hogy engemet viszont ez a' botránkozás botránkoztatt-meg. Hogy mindnyájan egygy értelemben legyünk, ez nem vala szükség, 's nem lön szükség, de hogy egymást megértsük az szükség volna, én, 's az én agendarius barátom azt panaszkodhatjuk, hogy az Úr Prof. Úr bennünket megérteni, vagy megértetni nem akart, vagy az intensiot, melybe az került volna sajnállotta. Az agendarius az Úr ítélete fölül azt írja hogy az egyenes, ártatlan, és csupa principiuma, és ítélete, de hogy az Urnak principiuma, és ítélete az öszveérésnek egygy pontjában sem illentette meg az ő munkáját. Egyedül az fáj néki hogy azt teszi fel fölöle az Úr Pr. Úr hogy masként tudna, ha merne a' mint tudna. Miért nem érttettem-meg, azt az Úr világosan kimondja, azért, mert megvetéssel tekint-

le azon tudományra, melyből töllem barátságosan, és általam tellyesen becsült bizalommal magyarázatot kívánt. Megengedd az Úr hogy a' mit sikertelenül tevék említett levelembé, itt újból tehessem. Nem kívánom én, hogy az Úr proselytusom legyen, csak halgasson-ki.

(elugrom a' philologiai szakaszt)

Azt hittem hogy a' pápista vallás religio obsequii, a' miénk religio examinis, az Úr elvette megtévedésemet, 's most látom hogy a' kettő között az a' különbség: a' pápista vallás religio obsequii, et examinis, a' protestans vallás religio examinis, et obsequii, — melly nevetséges különbség! melly közel áll egyike a' másikához, 's mégis ez a' mi szabad vallásunk, melly kevélyen nézi ezt a' jármat vonót! Elszomorodom. Vallyuk-meg hogy mind ez, mind az religio obsequii, 's ez 's az csak annyiban religio examinis a' mennyiben mind a' kettő rokon a' deismussal. Vallyuk-meg hogy a' pápista vallás az, a' minek valja magát; a' miénk pengeti ugyan szájában az obsequiumot, de valahol meri, és lehet által csap a' deismus határára, 's felejtí az obsequiumot. Egy papistából kalvinistává lett embernek ingerkedés nélkül tettem egykor azt a' kérdést, mi indította légyen e' lépésre, illetlennek, becsületes ember characterével öszveférhetetlennek nézve azt hazudni hogy hiszi, a' mit

nem hihet. E'akadt azon kérdésemre: Hiszi-é tehát Nsd. a' mit a' protestans hinni tartozik. „Nem hiszem én Isten utse!” Mit nyere hát a' cserébe? Olitor est etiam aliquando oport. locutus etc. Ne rettegje Pr. Úr hogy tán én is cserélui akarjak, csak azt ne, minden egyebet inkább, mint a' lélek meggyőződést, nem, eggy Austriai Császár koronájáért sem, álhatatos vagyok mint a' Jérusálemi zsidó, 's cserélui ellenkezne érzésimmel is melyly tiszta mint Jésus' tántitása a' reformatus előtt. 'S azt sem hidje hogy felejttem mi jót szült a' protestantismus ez embe- riségnek, és hazánknek. Melyly jó hogy iskoláink nem úgy igazgattatnak, 's hogy nálunk magyarul tanittanak a' tudományokat, és szabad felvilá- gosodni, kell felvilágosodni, és lehet. Hogy a' Helv. Conf. előszavában annak írói azt vallyák hogy a' mi vallásunk nem tartozik az maradni a' mi volt, és a' mi most, — de ezen szép szabad- ságnak vegyük is hasznát a' mint kell, és lehet.

Az a' kérdés, 's ebbe nem érte-meg engem Prof. Úr ha jó volt az hogy Luther elszakadt a' papistismustól. Bár ne tette volna, ugy oda fog- tunk volna jutni, hogy a' keresztény vallás azzá volna, a' mi a' Görög szép religio volt: Szív- nek, és imaginationnak szép religioja, 's nemesítő religioja. Luther, és társai a' valót hajhászták, 's valóval kecsegtettek bennün-

ket, 's melly való az mit kapánk?? Nállam semmi sem lehet rettenetesebb, mint *cum ratione in sanitate*. Nem jobb volna-é azt tenni a' mit papista? Megtanulja Catechismussát, mint a' görög mythologiaját, 's nem feszeget semmit, nem vesztegeti idejét olly dolgokra a' mellyeket nem tudni nem kár, tudni pedig nem lehet; a' papista azokat a' megfoghatatlanságokat könnyeden veszi, mi igen is serio. A' papismus ha Luther veszteg maradt volna, bizonyosan lehullatta volna mai napig megtartott betrántoztató szennyeit, de ingereltetve a' réformatorok által makaessá tétetett, 's azt is vitatta, a' mit különben szégyelt volna vitatni. Ezek is vitatták a' magokét, 's így három száz eszt. oltá foly a' per a' kecskegyapjú felett. Jfjaink Linnek, Franklinok, Montesquieuk lehettek volna, és lettek Babelek. Hát van-é haszon belőlle, nincs-é kár?

Az Úr Prof. Úr panaszkodik hogy az emberek nem neveltetnek, és nem szeretik a' fenytéket, én szeretem ezt, 's ákarom, de mind tudnám nevelni azon sok haszontalanságok mián a' mellyek dogmainkat vastagokká téstik. Isten, lélek, szabadság, halhatatlanság nagy tárgyak, 's méltok hogy igen jól tanittassanak a' meggyőződésig; de mi ketten a' thol. curs. hosszasa felett panaszkodánk. Ez pedig nem thol. hanem philos. tárgy. Socrates, és Pláto tanították. Ha

az ifjú a' thol. cur.t jól absolvalta, a' thol. Prof.nak csak azt kell tanittani, hogy a' Biblia hasznos multság. De nem mindennek. Van e-gyéb-b mit mindennek jó volna tanulni, 's a' mit nem tanul iskolainkba. Romában, és Athenaeben azt tanították, a' mi elégnek tartatott a' Reli-gioser Sinn-hez. Miért nem elég Pápán, Pa-takon; ott nem tudták mi a' facultás theologica, ott nem tartottak praedicatiok mint Debreczenbe hétköznapi is tartattnak. 'S az Istennek félelme, a' genialis szentség hol nagyobb itt-é vagy ott. Mi jobbak vagyunk-é??

Né botránkozzék meg az Úr Prof. Úr egy em-ber szaván, a' ki fögyönyörűségét a' szép mes-terségekbe leli, mellyek bennünket a' marháktól elvonnak; ha öszvehasznolom a' papis. és prot. vallást elszomorodom azon szomorú valón mellyet nekünk ez ad. Bár ott állanánk a' hol állattunk; — a' faragott kép, és festett fal mit a' pá-paista csinál, igaz hogy nem religio, de az a' phi-lera sem az a' mit Sup. Kis szép imádságos könyvéből a' typ. tisztából tarkára nyomott. A' prot. vallás és reformatio sok, igen sok hasznot hajtott, a' papista azt valja rossz volt, de — utánna megsugja — jót adott. Az a' nobilis artifex Nero meggyújtatta Romát, 's íme a' görbe utszák he-lyétt egyenest kapott a' város. Herculanumat eltemeté a' Vezuv. Milly inség! E' nélkül tud-

nank-é annyit, és bíránk ennyi kincset? Így volt szegény akkori protestaltakkal, de vérök új hitet adott. Ceterum nescio quid etc.

Eddig írtam Tothnak, de postscriptumban ezt vetém az elmondattak után:

Ha hibás schemaja-é ez a' Religioknak?:

1) Atheismus. Hideg a' vakmerőségig bátor ész, nem vallás, és semmi sem egyéb mind engesztelhetetlen sejdítés mind azzal a' mi sejdítés, és egyéb.

2) Naturalismus, nem egyéb ez is mint hideg ész, 's hajlékonyabb engedés a' sejdítésekhez, és szív sugalathoz.

3) Deismus, eszes hit, de úgy hogy praeponderal az ész, és minden protestálás mellett valahol lehet felejtí a' Bibliát.

4) Protestantismus, Bibliai, és egyéb féle hit, és ész, és minden, de úgy hogy minden protestálás mellett maradunk a' mit a' pápák, Biblia, és a' Conciliumok mondanak. Az eszet is tiszteljük, de praeponderal a' hit.

5) Catholicismus, itt a' szív praeponderál külsőjével, és hieroglypháival, sok nyugalmat, és sok esztelenséget ad; az okos tanító úti a' lovat, és szánja a' jürmat vonót, — és nem mondhatja rúgj! und Sklave entfliehe, du hast Gelegenheit.

E' szerént való volna hogy a' prot. ha consequens akar maradni, és lenni nem egyéb mint Deista, a' mit nekem a' Rosgonyi Püspök 1788 ba mondott. De való az is hogy az ész' jussai inpraescribilisek, 's ez mindent jóvá tesz, 's minden nemeit a' vallásoknak egymás felé vonsza. Eddig Tothnak.

Most nagyon szeretném édes barátom ha kimutatnál itt azon helyeket, a' mellyeken hibás ítéletet hoztam. Midön e kérést teszem, nem complimenteket kérek tölled, hanem intést, oktatást, bár ellenkezve. A' mit Tothnak kimondani se nem akartam, sem nem mertem, azért kérem hát vélekedésedet, mert még nem hoztam ideaimat egészen tisztába.

A' Naturalismus alig ha nem tisztább mint a' Deismus; gondolj szavaim alatt többet v. kevesebbet, mert valót mondok, ha mondom hogy értelmem vagy több, v. kevesebb. Nem maga a' nagy Prussziai király az, a' ki azt mondotta hogy nincs bolondabb állítás mint: „Creatum est nihil“, holott mi mindnyájan azt hisszük hogy nincs bolondabb állítás mint existentia sine creatione. Azt a' fines rerumot a' naturalista másként veszi, mint a' deista, és keresztyén. De tegyük-fel hogy a' naturalista értelme volna a' való. Valóban a' naturalistaság nem embernek, nem közembernek való, 's a' deismus, a' keresz-

tyenség, felette tiszteletes postulatumokon épült szép hit. Meghal az atyam, a' naturalista hidegen marad, 's azt mondja hogy bolond vagyok ha a' halál megillet. Öreg volt, 's előbb utóbb meg kelle halnia. Oda minden öröm; oda minden szomorúság, 's így a' szív haszontalan! Pedig én észből, és szívből állok. Erre mond-meg nekem mind azt mit mondani tudsz.

Vetted-é postán mit anyám emlékére nyomattam? Mit] mondasz rhetori érdeméről. Mit moralissáról. Dr. Szentgyörgyi azt az édes magasztalást tette reá, hogy morál tekintetéből igen szép. Az is tanít, és jól tanít! Kerlek keresd-ki levelemet, 's írd meg miről mondám: „Nem üres hang.“ Te erre provocálsz, és én nem értem.

Köszönöm feleségem' gyógyulására írt versedet, szívhez szollál a' poetai miv. Be igaz hogy a' poesis, és vallás testvérek. De mely kevés embernek van „Empfänglichkeitja“ megérteni a' kettőt! Nemelynek religioja olyan, hogy írtozhatik tőle, pedig eszes ember. Ebbe a' tiédbe belészeret az értő.

E' napokba tisztáztam-le Titusz kegyelmességét. Olaszbol fordítva Budán 1795, abban ezt azt éneket dolgoztam most:

Honnunk nem ismer polgaságot,
A' kény lánczait nem viseli;
Nincs úr itt; a' nép fejlődeme

Atyja, 's agg szerelme,
 Mert ő a' törvényt tisztel
 Büntet, de nem büntet haraggal,
 Bosszút nem szort alá, szelid
 Erőszak felemelt lelkéhez,
 Vadság, 's gög nyájas erkölcséhez
 Még távolról sem közelit.

Szeretném látni productioját a' magyar theatrumon, és ha a' nép tapsolva nem kívánuá hogy még egyszer a' két strofa elénekeltessék úgy öszvetépném a' mit írtam.

De már most a' Barcsai Epitaphiumarol. Barcsainé gyönyörű lelkű szép kevélységű asszonyság, 's méltó hogy egy ilyen nagy ember szerette. Ird-meg melly falúba, 's hol all Gloriette 's a' lovag, 's a' kesergő asszonyi genius faragás-é v. festés? ird-meg milly nagyságúnak kell lenni a' táblának. Váradon terem Európában a' legszebb veres márvány, de nem tudom hol. A' Váradi márvány nem veres, hanem lángoló. Felül-írasodba csak ezt a' sort változtatám:

„Ez kedves Abrahámjának“
 Ez kedves féjének barátjának.

Az az Abrahámjának felette rosszúl hangzik. Fekete márvány is van Váradon; azon még szebben jelenne meg az aranybetű. —

Most kérd a' Grofnét hogy Barcsainak minden verseit nyomtattatná, és metszettetné képét; a' Gloriettet nem látja minden, de a' könyvet az egész haza, és a' Jesus Kristus eljöveteleig az egész emberiség; — mert én azt hiszem nyelvünk, és nemzetünk akkor is fel fog állani. Amen, Amen, Amen; noha Gunsztermann uraimék rajta vannak, hogy haljuk-ki őket, és legyünk — Németek. Elj szerencsésen.

XVII.

(A' kezdőlap bijával.)

— — napokba egy architecturái rajzolás tettem, mellynek seholt nem láttam modeljet. Két régi, és hires gazda elragadtatott örömmel látta. Ez azt bizonyítja hogy quae homines arant virtuti, az az ingenio omnia parent. Salustius. Az az: hogy ki elmélkedéshez szoktassa magát kész gazda, ha nem próbálta is. Így okoskodtam, és csüört építették.

Én nagy librifex, és liberifex vagyok, ismét kereszteltetek a' jövő holnapokba. Antonius, vagy Antonia lesz a' gyerek, de nagyon meg volnék

varázsolvá, ha megint leány. Azonban úgy is kész a' vigasztalás, reméllem azonban hogy leánya-
imban nyerne a' világ, annyokhoz ütnek, 's te-
hát jó anya, és jó feleség válik belőlök. —

Közel két holnap oltá hogy Epigr. hevernek,
az utolsó hármát a' faragás mestermiveire van
írva. Talám ismered Laocon statuáját, melly által
őtt a' mi időnkbe. Vesd hozzá Virg. Aen. II.

Türed nagy kinjaidat szent polgár, 's hally-
meg hazáért

Türesz, és halsz. Győzött a' fene,¹ (Pallas)
Troja nem áll *).

Venus Callipigos
(Szépfarú Venus.)

Ez a' Statua is régiségéről jöve hozzánk. Lát-
tam újra Bécsben. Az Artisták legendája ezt
mondja: két görög leány együtt menvén a' vá-
rosba, azon versengének, mellyikének van szebb
fara. Egy ifjat látának, 's bírva tevék, felfedvén
néki a' triumphust érdemlő tetemet. A' győző leány
templomot álltta a' szép farú Venusnak, a' görög
nemzet pedig a' szépnnek becsülője kifaragtata
márványból, a' mint farán félre rántja ingét őt
csudáló ifjára.

Én így tisztelém.

*) Ered. Munk. I k. 85. l.

A' kiadó.

Mind mind lányka, nem ezt egyedül, 's nagy
Jupiter! engedd

Váljon hármassá nekem is egyszer az éj *).

Nagy Ferencz egy kisze megbotránkozott
az epigrammán. De ki görög verseket ír, szé-
gyelhetné ha az illy előtte új volna. —

Elj szerencsésen. Ahitom leveledet. Mikor
házasodol?!

XVIII.

Széphalóm, Jan. 13d. 1814.

Kedves barátom!

A' tegnapi nap egy kibeszélhetetlen örömet
ada a' világ, 's azt hiszi hogy az okosság is, a'
mit ő szerénységnek (modestia) hiv megengedi,
hogy! az illyén örömeinket másokkal eszrevéteessük,
meg-sejtessük; annyival is inkább nem, hogy
azokat még barátunknak is elbeszéljük, de én
inkább akarok vétkesnek találtatni, mint hamis-

*) Ered. Munk. I k. 84 l.

A' kiadó.

nak, de barátomhoz szollok, a' ki ember, ha nem ismeri is az atyai gyengeségeket; 's így nem rettegek hogy félre értessem.

Legidősb leányom Eugenia hetedik esztendejében van, a' gyermeknek a' történet igen kedves arcot, 's egességes ép növést ada, a' mellett sok talentumot, és gratiat; kötelességünk tehát nekünk is lelkének, és testének mind azt a' culturát megadni, a' mellyet mi is itt adhatunk, és a' melly néki, vagy másképpen szerencsáját fogja tehetni. Újhelyben egy excellens caractérű Patikárius vagyon, és a' most Újhelyen mulató theateri actoroknak egyike által, ki tánczmester a' maga leánykáját leczkértetni akará. Ez az igen jó morális oldalú ember barátságosan megszólított hogy mi is taníttatnok leányunkat. Én a' gyermekeimet már most is olly szemesen özööm, mind a' pubertas után fognám, mert egy ora nagy változást tehet egész gondolkodásán, én e' sokban számot vetettem magammal, jó lesz-e azt tennem, 's esmervén a' Patikariust, a' feleségét és lányaikat elfogadtam az ajánlást, 's a' gyermeket Újhelybe hagyok, 's örömünk való látni hogy a' tánczmester tiz leány tanítványi közt Genienek adja az elsőséget, 's azt declarálja hogy az ő iskolájának ez a' gyermek a' gratzia. Tegnap egy rövid theater után a' tiz leány a' theatrialis deszkázaton tánczola examenképpen, egy

quadrilt. Zsenibe minden szem belé lapúlt. Ő volt az első az abroncsos tánczoló között. 'S mindenki kiálta: Bravo Zseni!!! Döbrentei Juliusban Wesselenyivel itt lesz, ő általa olajba festett, de nem legjobban talált képemet fogod venni, a' festő valami visszás nevetést ada a' képnek, 's szemei nagyobbak mint lenniük kellene. Ez jobb mint rézre metszett képem, mely 1804-ben sem hasonlitta jól, és a' mellyen leginkább érdemel becsültetést a' Terentiusi motto: *Placere bonis, quam plurimis* — elmaradott a' fele: *malos quam minime paucos caedere* — Terentiusban így van: *malos quam minime multos laudare*. Barcsainak általad készített Epitaphiuma elébe készül a' vignette, és azt discursiok nélkül magára adom-ki. Igen szép caputjaid vettem, valamikor illyet ad levelet elvagyok mindég ragadtattva. Helmetz még nagyon tüzes, mert még nagyon fiatal, érjen még csak. Én is hiszem hogy a' Mondolat ingerlete nélkül nem mondta volna mind azt felöllem, én sem ezen, sem a' Mondolaton nem akadok-fel, 's nyugal-mamba nézem mind a' kettőt, tudom hogy sok ember azt fogja hinni hogy én nékem is sok részek vagyon benne, de minthogy én azt a' jelentést csak nyomtatva láttam, nevetem a' vadat. A' Mondolat felöl úgy is csalhatatlan híreim vagynak. Kisfaludij az, a' Himfy a' melly ki fog

jönni, még pedig olly számos exemplarokba, hogy ötöt könyvelszélestőnek lehet tartani.

És ezt azon Recensiomért, melly az Erd. Muz: 72—89 l. áll, és a' melly felől én eddig azt hittem hogy ő K. S. azt barátság' érzéseivel fogja venni: Szomorú dolog, midön az ember-lelkét még a' poesis sem teszi nemessé. Éljen egészségbe. Ha házasodul elmegyünk lakodalmadra!!!

XIX.

Széphalom, 31d. 1814.

Tisztelt kedves Barátom!

Két igen nagy tekintetű leveledre halgatok már 3. holnap olta, 's tovább fognék még halgatni ha lelkiösmeretem fel nem riasztana, hogy te az én hosszas halgatásomat hidegség jeléül veheted magad eránt, vagy azoknak felséges tárgyai eránt. Rég nem valék alkalmas illy levelekre, feleségem gyógyula-fel eggy halálos nyavalyából, azután két gyermekem, a' napám látogatásunkra jött, 's ágyba esett, már azt hittem

az öldöklés' angyala van fejem felett, midőn magam is megbetegedve 10 napot fekvém; — most ismét vigan tekinthetek körül.

Minekelőtte Philosophiádra mennék engedd-meg hogy elbeszélhessem, melly tisztelettel illetetem-meg egygy marha-ember által.

Kevés minutummal ez előtt egygy vastag levelét kapék, a' postán, felbontom, 's egygy Mondolat titulusú könyvecskét talállok benne, mellyet egygy jó, de előttem ismeretes ember küld-meg azon tudositással hogy azt egygy Somogyi Gedeon nevű Veszprémi esküdt írta. A' könyv előtt egygy réz vagyon, melly engem ad elő, egygy számárpapirán nyargalva a' dicsőség temploma felé, melly mellet egygy szikláshegy' tetején a' Pegasus áll, 's alatta egygy Satyra, az egész írás nem egygy ébb mint egygy Pento mellyet ez az ur az én írásaimbol, és a' Berzsenyiéből szőtt, és egygy Lexicona az új szoknak, nem csak a' mellyeket én csináltam, hanem a' mellyeket a' Pataki Szabó Dávid, és Perbe is csináltak. Elolvastám, nem mondhatom hogy minden háborodás nélkül, de nyugalommal. Socrates megtámadtattván a' theatrumba Aristophanes által felkelt rögtön hogy ötöt lássa a' nép, — más elfogott volna bunnit. Ez a' nyavalyás esküdt inmissus mihi percussor est. A' Kisfaludij kevélységének köszönhetem ezt a' bolondságot, 's ígérem hogy es-

küdt Somogyi urammal fel nem lépek, 's azt hiszem hogy arra szükségem sincs.

Két rendbéli deák verseid, ugy gyanitom, azért nem jöttek-ki az újság-levelekbe, mert kiadójok is ugy vette mint én. Édes barátom! Erre felelj? Lehet-é eset mellyben szabad lehetne a' haza ellen kardot fogni? Coriolant kell-é javalnunk, vagy Themistoclest? Mit mondanál gr. Gyulaira ha az ellenséghez által szökne, 's ellenünk támadna, 's azt mondaná hogy ő nem a' haza ellen, hanem a' hazának elnyomói ellen dolgozik? Én sajnálom a' nagy Moreaut -a' kinek nem marada ideje láttatni Európával, 's a' későbbi időkkel, melly okok indították ezen vétkes lépésre. Ha ezt láttathatá vala, talám én is vétlennek fognám ötöt nézni. Most mind Magyar örvendek, hogy hozzánk jött, 's a' veszélyt határainkan elkergette. A' Svecziai korona örökös felől másképpen ítélek, nékie Sveczia leve a' hazája, noha én ugy sem kelnék soha M.ország ellen; — most a' tárgyra mind leveled sora van.

Végtelenül szép az a' mit te én elömbe adsz, és még soha nem láttam bé ennyire titkaidba, 's örvendek hogy láthatom. A' világ ugy hiszi a' Religio bizonyos hivendő dolgok' egyeteme —

systema rerum credendarum, — 's minekutánna Cath. és Protest. ezen elhivendő dolgok felett hol egyeznek, hol nem egyeznek egymással, igen is illő vala a' perben bizonyos criterium veritast feltenni, 's az nállok ez ész, és az Isten kinyilatkoztatása, az az, az obsequium, és examen. Hogy tévelygés az egész dolog azt egészen a' szerint hiszem mint te írod.

„Gottheit, Freiheit, Unsterblichkeit“; a' kritica ezt kitörlé a' tudományok soráról, de nem a' szívből, a' lelkieméretből.

Epen ezt írtam a' Pápai Thologusnak, 's azt értettem a' Sejdítettések alatt; megmutatni nem lehet, de mivel szívünk van, látni való hogy azt nem bírjuk azért, hogy nálunk használatlan legyen: „Die kritische Philosophie, welche gegen die Annassungen der Vernunft gerichtet ist, verfährt bei diesen frei aufgestellten Idealen negativ.“ Ezt nem tudom ha értem-e — Annassung? azaz, ott hozott ítélet, a' hol nem értem, mert a' görög szó értelme azt mutatja, hogy a' megítélésre való dolgok felöl az ész a' megítélhetés jussa. Ugy fogod ezt te is érteni, mert azt mondád fellyebb hogy ezen tárgyakat a' critica Philosophia kitörlé a' tudományok sorából, 's a' szíves lelkieméret sejdítéseire, nem — tudásaira hagyá.

Nem csak azt kell kérdeni mit használt a' Protestantismus, hanem azt is mit ártott. Nem az Antagonism szülte-é azt hogy a' pápista a' világosodás után is ott van a' hol hajdon volt a' sötétség éjféleben? Ebben nem vagyok a' te értelmekben, de szeretném ha sok szó nélkül megértenél, 's meg akarnál érteni.

Ha a' Protestantismus volt volna az első, 's a' Cath. szakadt volna el tőle, 's azt tanította volna hogy néki van igaza, és nem annak, ugy ezt vadolnám. Valóban ártott a' protestantismus mert örökössé tette az antagonismust, és czivodás által a' pert, mellyről ha lemondani fogott volna a' Cath. eláll, de így a' Pápista a' világosodás után is ott áll hol valaha volt. De hát a' Protestans nem ott áll a' hol valaha volt? Tekinsd sorba az Univ. Prof. sorait Pesten, és Bécsben, és azt a' Praedicator a' Sz. István templomába kiről írtam. O vagynak ott is sötétség fia i elegen majores, és minores. De tudod-e mit tanít Prof. Szathmari Patakon?: „Eggyik fél olyan mint a' másik, 's a' Protestans fél jobb, de nem azért jobb mert protestans, hanem más egyéb jókért. — Az én hitem, vagy nem is tudom minek nevezzem, hogy a' szó zavarba ne hozza megértetéscmet ebben áll:

Populans religio nélkül nem élhetünk, a' fenn-

tebb való nem okosság osztályrésze. Socrates, és Cicero tisztelték a' közönséges vallást, pedig nem hitték; Horatz világosan kaczagta, 's mégis tisztelte.

Eppen így bánik a' pápista, 's mi kár benne? M. Therezia alatt Maximilian Stolt egy görög Homerral ment misére; elárultatott, 's szerencsére egy görög nyelven írott breviariumot kapott, 's előmutatta a' szép, és kegyes Czászárnénak. Így bánnak a' mostaniak is. Elmondják a' Miséét szíves tisztelettel, mert ez szent az ökö't halgatok szemeiben. Rajnis Josef Jesuita Luther ellen perorált a' predicalo székben, és most halom hogy közeledven halálához készületlenül ment a' más világra hol Luther bizonyosan szemére véti hogy lelkiesmérete ellenére mért beszéllet ellene. Ott megbékéllenek. Sokat lehetne efélet mondani.

Édes barátom, ezen levelem alatt legalább tizszer ugrottam fel a' székről, nagy zavarokba Voltam, sejtethéd. Adósod vagyok felelettel arra mit Arankának írtal a' szabadságról. Csendesebb időbe írom.

Ollelek, tisztellek, szeretlek.

XX.

Széphalom', Febr. 27d. 1814.

Kedves Barátom!

Kezembe adtad deák nyelven írt isteni munkádat, fel fel sikoltok örömömbe midőn olvasom. Kezembe Agendád is Tothtól.

Én nekem most annyi a' dolgom, annyi a' bajom hogy nem tudom mihez kapjak. Bároczi biographiáját is felküldém Pestre, tudom ettől sem fogod megtagadni javallatodat mint Dayka életébe tett excursioknál.

A' Mondolat felől lehetetlen hogy ne írtam volna neked az eggy Büberei, és nem egyéb, hanem malitiosus Büberei, de én nem nyavalyás felelgetéssel fogok reá felelni, 's már feleltem is, Apológiáját adván a' neologismusoknak a' Bároczy Biographiájában. Debreczenben magam mutattam a' galád könyvecskét, 's eggy értelmes ember gladának nevezte.

Febr. 18-kan Debreczen-be voltam, 's ott Battyáni Aloyz társaságába eggy estvét töltöttem, közel 60 személy közt, musika, és táncz alatt.

Ez az 1790ben igen igen nagynak ismért férfi nagyon megöregedett, megváltozott; ezelőtt tiz esztendőkkel is lelhének hurjai egészen enyém-mel egyaránt adtak hangot, és most egy pont-ban sem értünk-össze, borzadással jártam véle fel 's alá egy fertálynál tovább: ah quantum distat ab illo Haectore!! Szidta Napoleont hogy ő hozta vissza a' superstitiót. Én pedig éppen azért áldottam a' mit tett t. i. hogy egy libertinus bolond népnek, melly publice praedicalta a' materialismust, és több ehez hasonló ostobaságokat, vallást, és moralis zabolát adott. Nagy ellensége az aequalitasnak, mert ugymond ha ma 3 ember 100 ezer ftossa tétetik, a' 3d generatio már nem lesz e g g y f o r m a. Elcsudalkoztam, 's kimondtam hogy a' francia égalité nem a' birtok, hanem a' személyes jussok egyenlőségét tette ki; nagy barátja a' Feudalismusnak, a' réginek, mert ugymond az új nemeseket még kell hizlalni—holott a' régieket nem, — azok elég hizlaltak voltak. Valóban elszomorodtam hogy az ember megöregedven lelkébe is megöregszik; a' kemonczére tettem karomat, 's ugy beszélek a' füttöző házi gazdával, 's elnemulván ezt az Epigrammát írtam:

Venül, 's venüljön testem, de lelkemet ittasd
Hebe! a' szent kelyhből, és soha elaggni ne
 hagyd.

És kérjük az isteneket édes barátom, ut sit
sana mea mens in corpore sano.

Deák munkádat tisztán leírád, 's általadom
a' censurának, bár ezzel együtt a' Logarithmus
is kijöhetne; a' Barcsaira írt capitalis munkát
deákul is magyarul is küld-el, 's mi egyebed va-
gyon azt is. Szeretném őket együtt látni nyom-
tatásba.

Debreczenbe meg látogatám Kis Samuelt a'
festés, és rajz. pr.rát: „Hét mit csinál itt az
Úr?“ „Semmit.“ „De mégis...“ „Nem lehet De-
breczenbe semmit, mert itt nem kell rajzolás, nem
festés.“ „Hát minek a' Prof., minek fizetik?“
„Én nem tudom.“ „De legalább portretiroz?“
„Itt a' sem kell.“ Eggy tekercs Bécsi rajzolat-
ját néztem copiak után, de illy arczokat élő em-
bereknél nem láttam soha, az mind ideal. És
képzeld barátom ezek a' Debreczeniek üldözik az
az idealistát, 's a' természet kell.

Ölel, tisztel barátod, tanítványod.

XXI.

Széphalom, Maj. 22d. 1814.

Drága Barátom!

Kész vala levelem két leveleidre, 's jön a' harmadik is. A' két első az Ercsei Philosophiájának recensiojat, 's a' De Felicitatet hozta, a' tegnapi pedig az Ad Lectorem-et; óhajtottam ha láttad volna alattomba mint olvasám. Rendes ideaja van az embernek a' Lenociniumokrol, 's azt hisszük hogy a' való a' maga tisztaságába csak csal, és hogy a' való tisztasága Lenocinium. Azonban az ellenmondások nem ártanak a' valónak, sőt azt csak szolgálják. Imé az én Husvéti Helvetzianus vendégem szolgálta a' te ügyedet, mert Ad Lectorem-et íratva véled, 's így a' Censor kezébe megkapta a' töllet, midön az a' „non admittit“ akarta volna reá írni. Fiatal-koromba az efféle engemet lángba tudott volna hozni, most csendesen nézem, nem bánom hanem szánom, 's legfellyebb utálom a' bolondat, és rosszat. És ha tűzbe jövök az nem harag, hanem ügyemnek védelme. Azért hazudom

a' haragot hogy elmondhassam a' mit külömben vagy nem fognék elmondani, vagy sikeresen nem mondanék.

A' Discursiok tehát azonnal indulnak Helme-
czyhez azon rendeléssel hogy azt ne mással re-
vilealtassa, ha nem Prof. Stipsics urral, a' ki
szabad látású, tolerans tudós fő; — és mihelyt
leveleiből megértettük hogy micsoda czimet ad-
junk ezen egy közönséges titulus alá menendő
írásoknak. Jó lesz-é: „Pauli Sipos Opus-
cula diversi argumenti?“ Ezaránt előbb vi-
lágos tetszésedet kell tudnom. Melly jó volna ha
te addig is míg a' Discursiod, a' Barcsai Emléke,
's a' Logarithmusod elindúl, elkészittenéd De
Deo, De Creatione, Inspiratione, Prae-
destinatione-dat is, a' De Felicitated
itt vagyon. Ez által világos tetszésedet kell tud-
nom. Melly jó volna ha te addig is míg a' Lo-
garithmus leindúl elkészitted többi darabjaidat.

Én valóban édes barátom nem győzöm áldani
sorsomat, hogy néked jutottam ismereségedbe,
's hogy Te vezérem, barátom, tanitom, és ok-
tatom levél. Sokszor próbáltam már én, — soha
se tudtam megérteni, bár többször olvastam az
új Philosophusokat, most értem munkádból. Te
értelmes, tisztán írt. —

Megjegyzéd a' mit Kulcsár No. 38 l. 305
mond:

III. Ferdinand Toskanai nagy'Herczegünk, azokat a' tisztviselőket meghadja tisztjeikben, a' kik a' Romai Cath. hithez magokat hiven mutatták.

Faj, édes barátom, hát erre van gondja eggy Fejedelemnek, kinek világossága olly magos kél-lene hogy legyen, mind senki földfiának. Hát érdem a' született vallás? A' Jesus nem tanította.

Az excommunicatus Napoleon megbukkasával megfordultak az idők. De Paris még most is szabadnak hagyatta a' lelkesméretet, és sajtót.

Tegnap vettem postán Döbrenteitől az Erdelji Muzeum I füz. sokkal jobb mint remélni mer-tem. Vitkovicsnak itt olvastam először eggy gyönyörű Horaczi lélekkel írt Epistoláját. Vir bonus est convivaque comis — az a' baja hogy a' procuratorság sok idejét elvonja, 's nagyon szereti a' kancsozást barátjai között. Pedig nem gazdag. Ebédjein, és vacsoráin sok palaczk bor ürül, 's maga danol, és minden ember nálla eszik. Szép a' Horváth munkája is a' Szívhez. Ezt is itt láttam először. A' Barcsai emlékezte-re írt odát, melly a' Döbrentei tollából folyt nem szeretem, 's ott azt a' két kiçsucsorodást. B. felöl csak annyit tudunk mint előbb. Bár te vened elé. A' Romai poesisról írt munka is derék, alig kezdém olvasni, 's reá esmértem a' Sulzer Nachtraegeja fordítására. Új magyar

Tragediat várni még most hamar van. Meglásd semmi sem belöle.

Mi ember G. Bethlen Gergely fejére, és szívére nézve? Melly rettenetes néz ki öltözetéből. Husz esztendő mulva nevetéssél fogva nézni a' ki megpillantja. Kérlek ha modját ejtheted festesd-le magadat. Sup. Kisnek versei elébe metszett képét most adák. Jól van tanálva.

Trattner 400 előfizetőt kíván munkáim kiadására, azt remélni bolondság volna. Alig lesz 100. E' napokba írtam hogy magam adom ki, nem 15 de 20 kötetben. Első esztendeje lévén ez gazdaságomnak 's az eszt. felette rosz lévén alig élek, de felkötöttem a' harangot, 's el kell indittanom. Megtörténhet hogy bele akadok, de az is hogy a' dolog menni fog. Servit qui non timuit, ne non succederet. Döbrentei, a' kis Wesselényi, 's ennek nevelője Pataki Juliusban, itt lesznek. Melly napok!

Élj szerencsésen kedves barátom.

XXII.

Széphalem, Aug. 6d. 1814.

Kedves Barátom!

A' mai postán vevém mind a' Barcsai íratjaihoz való rajzot, mind a' Mlgs. Cserei Farkas úr levelét a' márvány dalgában, de a' kömetesző olyan márványért 60 f. kér, értesícsd Barcsainét.'

Tegnap estve midön ágyba menék két könyvet vettem Kassáról, eggy az Austriai határon belépni akaró külfölditől, kivel néhány évvel ezelőtt Correspondentiába voltam, 's ő most nékem ajándékot küld: „Horatzius Vakefildii, London 1794.“ a' legpompásabb kötésben, aranyozott metszéssel marrogiumban kötve, 's a' legpompásabb papirosra nyomtatva, — és: „Janes de Thuroczy Chr. Hung. 1488.“ Elfuta a' hideg' hőség. Horatznak nem vehetem hasznát, mert azon felül hogy négy explárt bírok, erre szükségem nem volt, betűji aprók, noha tiszták. Thuroczyt is bírom, és feladtam azon a' veszedelmen hogy ritka nyomtatású drága könyveket szedjek, kéntelen vagyok néki viszont ajándékba

azon fél átalag 1811-diki Tokaimat adni, melyért 125 f.-tot kaphatnék, és a' melytől magamat nem örömost fosztom-meg, mert pénzre van szükségem. Az idén nagy epületet kell állitanom, és még kettő van hátra. Ezen felül Trattnerrel titkon végeztem, az az contractusba, de melyet a' Publicammal tudatni nem szabad, hogy 9. kötet munkaimból csak ötöt nyomasson erszényéből, négyért én fizetek.

Az én Rumim nem fogadá-el ajánlásomat, hogy leánykáját felnevelni nekem adja által, becsulöm benne az atyai érzetet, noha a' terhet örömost tettem volna. Ugy néztem volna az anyátlánt mint magamét, mert gyermekeimtől én sem fosztanám-meg magamat, ha özvegyen maradnék is. Ő most harmadszor akar házasodni, de. . *)

*) Vége nem találtatott.

A' kiadó.

XXIII.

Széphalom, Aug. 21d. 1814.

Tisztelt kedves barátom!

Debreczenbe küldött csomód még sücsen kezemnél: de a' három Caput postán érkezett. Képzelheted melly gyönyörűséget ad az nekem. Ma alig világosodott-fel a' naptól szobám, 's elővonám tegnap estve érkezett öt leveleimet, fejelem alol, 's a' tiéd vala az első a' mi megolvastam; noha eggyike az ötnek Bécsből egy Fesztőtől jöve, tele festési hírekkel. A' Casus conscientiae olvasása alatt emlékezetembe ötle a' mit egy barátunk monda Discursioid felől, hogy az tömve van Antithesisekkel. De ezek az antithesisek, azon felül hogy a' lelki, és így testetlen tárgynak életet adnak, 's tet-szetősekké tészik a' képet, nem lenociniumok, hanem arra valóok hogy az igaz magát inkább megkaphassa az olvasóval — Seneca is merő antithesisekből van szöve, 's még is minden eszes olvasó csudálja az ő eloquentiaját. Tudom én mit mondanak az ő dulci vitia-ji felől Quintilian

után; igen jól fogtam volna azt érzeni Quintilian nélkül is. De hogy ő igen eloquent, ezt tagadni nem lehet, merő ár, mőő özön, 's melegen szoll szívhez. Pedig a' ki azt teszi — eloquens. 'S a' csudált, de sokak által csak praejudiciumból csudált Ciceró is ár, és antithesis sok helyt. Pataknak két férfia mondja, kimélve halgatom-el neveiket, hogy nem szabad írni deakul Ciceróból nem meritett szok, és phrasisek nélkül — azon éppen nem csudálkozom. Eggyike stupet in verbis et phrasibus — (én is Horatzi szóval élek „stupet in titulis, et imaginibus“) — a' másiknak csudált érdeme — (emlekezel munkájára, és így megérted mit mondott) — abban áll, hogy igen elmésen tud Centot szövni. Ő nekem az most a' mi akkor volt, verse is az most a' mi akkor volt, de ítéletem is ezen versről éppen az mi akkor is volt, mert én a' szönyegszövést láttam akkor is most is, 's akkor nem kevésbé mint most. Ő mindég másba kapaszkodva lép, nem lép soha szabadon. Azonban művei valóán tetszők, szépek, elmések. A' mit a' lányom születésekor írt talám még szebb mint a' Surgit.

Melt. Zeyk Miklos urnak levélkéjét hozzád ugyan jól tevéd hogy nekem megküldötted. Erdéljen meglátszik hogy fiai utaztak. Sok penz ment-ki ezen utazásokkal ugyan a' hazából, és sok közülök nem mézzel tére köpájéből a' himes

mezőkről hanem méreggel, de mit tehetünk róla, hogy a' méreg, és méz egygy mezőn terem, 's hazánkba nem ályuk fel azt a' mi szépet teremt, és pénzt tartson az országba? E' levelben egygy igen elmes tournerey áll, mellyel szereztem azt az urat, 's ez nekem őt egygy mivelt lelkű embernek festi: „Ha szükség itt a' Statusban a' hajdú, és hohér' hivatala, arra nézve ki azt viseli méltán alacsonyított, 's közönségesen magokon szokták viselni nemtelen hivatalok' bélyegét.“

En a' litterarius hohért, és hajdút nagyon szeretem, éppen úgy mint azt, ki kertemet miveli; mert azt nem ki a' szilva Hercyniát pusztította, a' mocsáros, egészségtelen helyeket kiszáraztotta, egészségesekké tette, 's a' vad emberekből társaságba lakokat csinált; csak azt az embert gyűlölöm, vagy utálom inkább, vagy contumalom — (magyarszonk erre az ideaja mines, mert megvetés egyebet is tesz, mint a' Verachtung) — a' ki vagy tompa megérteni, a' mit lehetné megérteni, vagy praefidens, 's így nem tanul, vagy malitiosus, azt a' kivel antagonismusba vagyon, mivel aperta fronte néki menni nem akar, nem mer; Sicariusi modra akarja nevezetessé tenni ön magát. Abból a' mit Kun László monda Szemere Pálnak kitetszik világosan, hogy Somogyi Gedeon ezen belém ka-

pás által akarta figyelembe hozni magát a' nemzetnél, és csak azt kereste hogy vélem perbe jöhessen. Kun fia annak a' V. Ispánynak kinél Somogyi Patvarista volt, és azt is tudta Szemerének mondani hogy Somogyi kész vala azon feleletével is, mellyet az én válaszomra fogadhatni. Eggy jó Daemon sugá-meg tehát nékem, hogy néki felelni kár volna meg minekelötte tudtam hogy mit monda Kun Szemerének. Mihelyt csomód eljön tudósíttalak, 's készíttem a' nyomtatásra. Ha Caputokból álló munkád Theologicumnak vétetődik a' Superint: ítéletére bízom, 's censurájára, a' Discursiokat pedig Helmechy Univ. Prof. Fejér Györgynek adja censura alá a' ki nem ismételten Kántal, a' mint kedves Antropológiája mutatja.

Tégnap Napoleonnak eggy rézre metszett levelét vettem, a' levél csak compliment, 's kevés sor, de mutatja az igen sebes kezű, és az illy kis dolgokat hamar absolvaló nagy embert. Mikor fognak az idők ismét szülni eggy illy hatalmast, mert ő az, azt Köves, Rozgonyi, Kézy, 's még mások is vallyák. Nagy Ferencz is vallya, de mégis mondja hogy gonosz.

Elj boldogul te Másák embere.
Tisztel, ölel

örök barátod

Kazinczy Ferencz.

XXIV.

Széphalom, Sept. 6d. 1814.

Kedves Barátom!

Aug. 3.-dikán Prof. Kövyvel össze akadtam az Újhelyi vásárban. Ugy beszéllett vélem sokáig, hogy soha szeme az enyimmel egybe nem akadt. Én vettem észre hogy valami baja van, 's gyanítottam hogy ludasnak érzi magát a' Mondolaton támadt örvendezés mián, 's minthogy magam csendes valék, feltettem magamban hogy egy kis leczkéül sokáig elfogom kinzani, az az; hamar el nem eresztém. Napoleon, Moreau ez elég textet adott a' hosszas beszédre, én vélle tettetés nélkül igen humane, sőt barátsággal bántam, de ő szeretett volna elmenni, a' mellyet úgy tettem mintha nem sejtettem volna. Napoleon és Moreau most néki mások mint voltak. Rendes dolog hogy még Rosgonyi is szánja Napoleont, holott eddig elevenen égettette volna meg. Erre egy valaki azt a' kulcsot adta nekem hogy R. mindennek ellensége a' ki nagy. Most kicsinynek nézi, 's kit eddig gyűlölt, most szánja.

Az elmúlt vasárnap György Josef Újhelyi Praed. egy beszédet tart a' Vallás' Méltoságáról. Mindjárt az első punctumba megmutatá nékiek hogy a' vallás neve alatt nem azt a' szerencsetlen veszekedést érti, melly a' XVI században a' keresztejének közt a' megszakadást csinálta, és oda ment-ki beszéde a' mit Napoleon monda hogy a' vallás repraesentansa az észnek, a' ki nem mivelt embernél, 's hogy a' vallás minket a' virtushoz közelebb kapcsol, mikor tanú nélkül látjuk magunkat; — Isten, Gondviselés, Halhatatlanság ennek hite a' vallás, de a' jozon, nem mysteriumokkal felkevert tarka vallás. Képzeld mind örvendék, templom után Consistoriumot tartának, két arcusnyi munkát olvastam ott fel nékiek, a' tanítás' megjavítása iránt, a' melly nagy javalással apróbaltatott. Kimutattam mind kelljen tanítani; ne memoriter, ne, mit soha ne értsen a' gyerek. Mind kell tanítani a' vallást? Nem az ő törvény királyi-istenét esmértesse a' tanító a' gyerek fejével, hanem a' Jesus által hirdetett szerént való Istent, mellynek nem kell semmi más fény, füstöles, ornatus, toga, csak hűség, szeretett, hit, erántunk, és más iránt. Elmondám hogy a' vallások rosszúl tanítása szüli a' superstitiot, és az incredulust, és ezt igen melegen mondám. Elmondám hogy az Isten nem csak a' fület, hanem a' szememet

is adta vezérül, és hogy — ész, az az; lelki esméret, és hogy mégvilágosabban szollyak: a' tanulás világánál eléggé világított meggyőződés nélkül hinni semmit sem tartozunk. Azt javaslatom hogy philos. moralis taníttassék, vagy ha úgy tetszik nevezni: mennyi az életre szükséges mindennek, de nem parádénak. Hogy a' historia reformationis rövidebben de elevenebben taníttassék, a' papisták terhelése nélkül ugyan, de igazságon, és tántorithatatlanul, és mégis meg emlékeztvén, hogy a' vallás sok águ külömbsége mián hidegnek nem szabad lenni azokhoz, a' kiket mind keresztyének, emberek, hazafiak szeretni tartozunk. Soha sem gondoltam hogy beszédem olly megnyerő mennyei-fény lehessen, 's a' legvakobbak is magasztalták, és a' mit két eszt. oltá György el nem süthetett a' Cons. Sept. 4. determinált. Fényes, igen fényes napom volt, nem hogy személyem, hanem hogy hitem győzött.

Ma Sept. 8. noctem hyememque ferens. Virgilius ez a' szava tellyesedik-bé; és az esső, — alig látok, — fázom, — az ég is borúlt. Téged, és Barátaidat csokol

jó barátod

Kazinczy Ferencz.

XXV.

Széphalom, Sept. 23d. 1814.

Kedves Barátom!

A' mai posta sem hozza tölled semmit, — barátságod szüntét nem rettegem, de félek hogy beteg vagy. Bár halgatásod inkább onnan eredne hogy kifutottál barátaid egyikéhez. Nyugtass-meg kérlek. Írd meg Debreczeni csomód hol keressen.

Nyomtatom 10 exemplárt küldö, és valóban ezen ember engem csürbe akar hagyni. Némelly ugrásait láttam, két formulában küldém-meg néki Contractusomat hogy subscribálja. Felette nagy neheztelessel vette, 's azt felelte hogy néki szava, annyival inkább levele Contractus. Ezen levelbe azt panaszolja hogy 500 előfizetöt remélt, és 180 kapott, 's lemond a' kiadásról. Erdélyből azt mondja hogy csak tiz előfizetője van; holott a' te leveledből tudom hogy te is küldöttél néki kettöt.

Sept. 14d. a' Kassai Püspök Szabó András most 79 eszt. Újhelyben bér mála. Harmad nappal az

előtt az Újhelyi Pleb. Apatur megszolitá feleségemet, hogy Eugeniát nem fogja-e bérálni. „Én — felele ő — nem szeretek eszmélet, értés, és érzés nélkül semmit csinálni abban a' mi vallási functio, továbbra halasztom míg a' gyerek meg fogja érteni hogy mi az.“ Haza jön Kazmérhol hol ezek történtek. Én nem hagytam neki békét hogy mennyünk-bé másnap, 's béráljunk. Az öreg volt már templomba, de kijött fölöstökömrre. A' mint beléptem feleségestől, gyermekestől némelly burgok épültek látásomra. A' Püspök a' ki nagy kora miatt olyan, mint a' millyennek mestere kívánja az embereket hogy a' menyországba juthassanak kérdést tett a' gyermeknek a' Catechismusbol, 's megsimogatta. Beménánk a' templomba a' Püspök székében hol a' két V. Ispány ült. Ott fogtam helyet én is. Eggy pap itt monda-el miséjét, a' Kövesdi Esperes pedig praed. tartott. Itt e' praedication tanultam hogy a' M. országi király koronázása alkalmával tartozik kezét csokolni az Esztergomi Érseknek. O tempora!!! O Luther, Kalvinus!!! Bé következett a' bérálás actussa, 's én magam vivém leányomat olyan circulusig hol a' püspök ült, körülvéve puskás, és csákos hajdúktól, hogy a' nép oda ne ölje az áldottat. Ott másra bízam, 's magam hátra maradtam.

Cleymann Bécsi Praed. tudom a' maga papista

leányát nem vitte bérmalni, de C. nem Kazinczy, és K. nem Cleyman; Bécs nem Ú, és Újhely nem B. Számot vetettem magammal ha ezt nem teszem a' viszketegségből hogy szokatlan; de hogy új lépést tegyek, hogy csudáljanak, nem teszem, nem, azon mellékes szándékból sem hogy valakit devincealjak. Mind a' kettőt szégyelleném. De ha papista atya vinné kaloz leányát az én Urvasorámhoz nem hirdetendi-é hogy ez ám a' derék felvilágosodott ember. Quod tibi vis alteri ne feceris. Osztan én szeretem megmutatni hogy characterem való, 's consequens vagyok.

Nagy Feri írja hogy ott a' Püspök igen nagy humanitassal viselte magát. Az néki spiritussa volt egész életében. Maga egykor Seminar. Rector Posonban 's nagy btkat gyűjtött. Rosgonyi Rector sokat figurazott mint képzeled. Mutatta hogy ő Püspök előtt is mer — cynicus lenni, 's szelelkedni. Eggy vad ember a' Püspök, hallottára kiálta fel: „Csováljak a' Kalvinisták a' farkokat mert a' Pápa ismét Romábau van.“ Moreau is ezt cselekedte. Éljen szerencsén.

XXVI.

Széphalom, Nov. 9d. 1814.

Kedves Barátom!

A' princeps Juventus Transylvaniae Nov. 3d-ián sétála le dombomon Pataki Moses urral, és vinczelléremmel a' ki a' két vengédnek Újhelytől fogva kalaúz volt. Vásár lévén Újhelyen Nov. 3d. elképzelék hogy én ott lehetek, 's Pataki ur tudakozodott nincs-e ott házam, vagy nem vagyok-e ott, 's eggy valaki a' Patikariushoz igazította. Feleségem ott hált, 's ő előbb látta a' két kedves vendéget. Nem leltek szobát, 's kénytelenek voltak a' fűtetlen kitört ablakú billiard-házba hálni. Minthogy Pest olta sem le nem vetkeztek, sem meleg ételt nem ettek, Sophie kávé-tétete a' Patikariussal elébe, hol velők Sophie maga is vendég volt, de barát vendég ki hírt ada nekem hogy ebédet készítessek mert maga haza nem jöhet mindjárt. Eggyik cselédem jelentést tesz hogy két idegeny urak jönnek fel a' dombon. Két velenczei Marinaro téli köpenyegbe voltak öltözve, 's én elejekbe mentem bal keze-

men vévén leányomat. Nem ismertém-meg Wesselényimet, kit 1805 Nov. éppen e' napjaiban hagyta el Zsibon, 's kénytelen valék tudakozni hogy ő -é az, mert félheték hogy ő a' kocsin jön, 's valamelly társát küldi előre. Mind öleltem öszve a' szeretett nagy atya, szeretett jeles fiát képzelheted!!!

Én az ifjú Wesselényi felől igen sokat vártam, 's tudtam mit adhatta olly talentumú ifjúnak a' millyennek őt ismértem 7 eszt. előtt 9 eszt. korában az a' gondos nevelés, atyának példája, és anyjának intései. De Wesselényi minden reménységemet fellyül haladta. Nem ismerek csak fél anyyiban is illy nagy lelkű, illy szép érzésű, szép modú, 's tónusú ifjat. Hát az olthatatlan szomj tanulni, hallani, látni, előhaladni?! 72 órát töltötte nállam, és én soha szebb napokat nem töltöttem. Hány izben láttam elnedvesedni szemeit, 's ollyankor csak férre tekintett hogy könnyét elrejtse, de azok végig futának orcáján. Tul van az minden veszélyen ki sírhat. Meglásd hogy Wesselényi most az erős Hercules ki a' kígyót megfojtja, 's idővel az árva hazának eggy fenyes csillagává válik, 's ezer, millio nép fogja imádni.

Jesus igazat monda midőn taníttá: „légyünk ollyanak mint a' gyerekek.“ Illyen most az kedves Wesselényim, igen sokszor ingerkedett Thalimmal, és Emilemmel; mert Antonio még

nem jár, és nem szoll. Sok ízben Patakinak meg-kelle szolítani ötöt, hogy vélők ne ingerkedjék, de az nem használt, 's Thalie, 's Emil már elkezdének véle ingerkedni viszont, Eugenia már szerényebb mert idősb, közel 7 eszt. 's magát csak nem elvonja.

Pataki egygy mívelt, érett lelkű ifjú, és soha Wesselényi egygy jobb nevelő barátot nem kapott volna. Feleségem elragadtatással nézte mind a' kettőt, és soha nem tudta mellyiknek adja az elsőséget. De azt csak ugyan megadta Wesselényinek hogy ő minden ifjagnak koronája. Sophie Don Carlosnak nevezte el, Patakit pedig Marquis Posa-nak, 's ha ismired Schillernek isteni Don Carlossát kivált a' Goseni kiadásban hol az első felvonásban a' két barát egygy mást megismeri, 's Posa fekéte hajjal festetik, nagyon találónak fogod esmérni, és mondani a' hasonlóságot. En nagyon irigylem Sophienek e' hasonlatosságot.

Zsibbasztó volt a' bucsú pillanatja. Megrázta kezecimet, és öszve csokolt. Sophienek meghajta magát: Nem ugy édes barátom, a' ki engem így csokol aztol azt kérhetem, hogy feleségemtől is így váljon meg — "mondám — Csokold meg a' feleségemet! És ekkor W. és S. megcsokolák egymást. Ezt tette Pataki is: Mein Posa! mondá Sophie,

ezen hév, és forró hangot trefával szelidítvén az asszonyiség szelid érzetének, — mert asszonynak idegény férfit meg tisztán is megcsokolni kerül valamibe. Elmentek!!! — — —

Patakon Nagy Ferencz előtt állának-meg őket vivő lovaik rendelesemből. N. T.-et kértem hogy Kézyt mutassa bé nékiek, mert vérszei miatt kívánták látni. W. nekem onnan egygy lángoló levelet írt.

W. két levelemet a' postán feltörve vette, 's nem vette a' te Odádat, 's a' Kézy hexameterjeit, 's a' Nagy idyljeit. Azokat tehát most adám által. A' te odád első valá mit Wesselényi elolvastott, második a' Kézyé, 's nagy gyönyörűséggel olvasták mind kettőt. Az atyjá biographiáját én fogom írni, 's akkor ezek a' versel egygütt fognak nyomtattatni, az én prosammal. Az Lucze, és Szilágyi halotti praed. nem óhajtom hogy ki eresszék. Rettenetes az a' mit ez a' két ember mond.

Wesselényi tizezer fuál többet költött el ezen Velencei, Vizenzai, Triesti, Fiumei utakra, 's haszontalanul csak ott ada-ki pénzt hol a' Bécsi pompa miatt azt kiadni nem lehetett. Illyen egygy tollas kalap, mellyet a' felsőbb rendelések kívántak mindentől. Ezt nekem Pataki mondá. Szép hogy W. megértvén Bécsben az Erdélyi rossz aratást, függőbe vala hogy ne térjen-e vis-

szá megosztani pénzét alattvalóival. De úgy mond magamnak is tartozom valamivel, e' látást elmulasztani nagy kár volna, 's az anyám az lesz irántok, a' mi eddig volt.

Ő látta az Europai Isteneket, és meg nem halt.

Viszi hozzád olajba festett képemet *). Élj szerencsésen édes barátom, holnap töltöm bé házasságám 10d. eszt.dejét. Imádd az isteneket hogy még huszat láthassak. Messze vitt-fel tüzem **).

*) Míg élt Sipos tartotta barátjae képét, de halta után egy avatatlan kezére jutván elveszett.

**) Annyit nem adtak az istenek, csak 17 évet. Kazinczy szül 1759. Oct. 27. Biharba Ersemlényen, mgh. 1831. Aug. 22. Széphalmi magányába.

A' kiadó.

XXVII.

Széphalom, Dec. 14d. 1814.

Kedves Barátom!

Nov. 28-kán írt leveledvel nem tudosítottál hogy kapák-e képemet, 's Kézy oratioját, pedig Patiki által adta Döbrenteinek; tudosíts.

Két három eszt. oltá az a' játék foglaltatja el a' Metropolitákat, hogy új esztendőre valami játékos képek metszettessenek, 's minthogy az illy frivolitason némellyek kapnak, árulóik sokat nyernek. Olt., és. Jan. közt alig lehet metszöt kapni ki ezen kívül egyebet dolgozzon. Ezt írja nekem Trattner, nem tudom isméréd-e azon dibdabságokat, a' kepek olly kicsinyek mind levelem egykik lapjának hatoda; egy rettenetes csuda ábrázolatú férfi térdel, 's egy megnyilt fedelű pixist nyújt-fel; — 's ha az, ki kezében tartja a' képet, egy kis papirosat megránt egy áportirozó kutya, egy szívet tartva ugrik elő, a' devez ez: „Nehmen Sie mein Herz!“ 'S efféle bolondságok. Ezen, és Europa Megszabadítottján — a' kik most Bécsben vagynak — mult hogy

Barcsai reze nincs kimetszve. A' bolondságok ideje elmúl ma holnap, 's az inscriptionak egygy explját fogod venni.

Dec. 4-én Tractuale Consistoriumunk vala Új-helyben. Ecc.lam naggyai a' praedicatorokat úgy nézik mint szolgálókat, én megmondám hogy azok nem a' mi, hanem a' templom szolgálói, 's a' kettő nem mind egygy — ezen összeveszénk. Rettenetes barbarismus, de én triumphaltam.

Nyugtalanúl várom Philos. Caputjaidat, kivált minekutánna mind gazdagságod, mind nemes lelkűséged megkönnyítette azt a' gondot hogy kiadhassam; — a' Kristus úgy parancsolja: „ha adsz, úgy adj hogy a' bal ne tudja mit a' jobb ad.“ De Te ezen delicatessed által még is tudatod barátom, 's a' legháládatlanabbat is kényszerített hogy tudja. Fogadd-el érte szíves köszönem, 's engedd hogy elődbe tegyem mire fog a' pénz fordittatni.

1) A' Barcsai Inscriptioja, és a' Caputok nyomatnak.

2) Si poetura gregem dupleberit a' pénz arra fordítottodik, hogy azon köteteim adattassanak-ki, mellyeket Trattner azért nem akart nyomatni, mert nem reméli hogy a' munkának sok előfizetője legyen.

Igy a' pénz fructificalni fog mind nekem, mind litteraturauknak, mert e' nélkül nem hittem seha

hogy kijöhessen; — és neked annak látása hogy mind te, mind én litteraturánk boldogitjuk édes jutalom.

Trattner Juniusban 30 f.tot kívánt eggy arcnstol 1000 nyomtatványra, — a' te munkádból nem kell annyi, mert hatodik olvassa majd kevéségből, majd hogy nem érti. De 500 most nem is adom mert a' sajtó Josef napig el van foglalva. Ha egyszer sajtó alá kerül ugy minden héten kész 3 arcus, ezt azért írom, hogy hozzá vethess mikor kapod készen.

Irigylem kalandjaidat; — 555 köből 32 ft. jával szép summa, — *) bár az illy jövedelmek

*) Erdélybe akkor éhség volt. 1814, 1815, 1816-ba a' gabona'ára 10. 15. 17. 20. Vf. volt. A' Tordosi tized közép számítása soha se haladja túl a' 3000 V. f.tot most, 's ennél gazdagabb papság Erdélybe van a' két Szászvárosi, és Vizaknai, noha Kazinczy azt írá Ered. Munk. 11 k. 305 l. E' - Tordosi-felekezetnek nincs Erdelyben gazdagabb praedicator'sága: „a' Tordosi halgatok nyelv felejtésbe“, és szellemi „sötétségbe elnég;“- máig fájdalom igaz. Fő Egyházi tanácsunk ha hathatos rendelése által nem menti-meg ez elohásodott lelki szegény reformatusokat a' vég bukkás, elszakadástól mind elvesznek....., Mai papja Tornosnak Pétarfi Károly a' nagy Hegedüs Samuél után.

Berzenyi összes műveibe 1 k. 261 l. így:
„Berzenyi — Döbrentének — Miféle ember az a' Sipos Pál, Kazinczy nagyon dicséri leveleiben?

mindég illy kezű emberekhez esnének. Én majd kérni foglak édes barátom, mert sokra van szükségem, ha eladtad akkor, mikor legdrágább lesz. Alkalmasint Trattnert itt fogom, az az, tulajdon pénzemen kifizetni, — a' te pénzemet ha elsül vásárlásom Döbrenteinél hagyom.

A' Bécs, és Buda pompája miatt ugy elfogyott az egész Monarchiába a' viaszgyertya hogy Kassán egyet sem kaphatni. Ma küldék Patakra, mert Újhelyen és azon túl nem lehet kapni, ott pedig 100 font vár 80 f. ért. Megírtam Nagy Ferinek hogy köszöntöd, 's egygy halotti praed. küldesz néki.

Kézy felől rég nem tudok semmit, a' minap visszakértem a' *De bello Sarmatico commentariusomat*, mellyet Wesseleyinek fogok küldeni.

Perhe Ferencz a' Nemzeti gazdába egygy vad kifakadást teszen ellenem, azt mondja hogy én a' Mondolat iránt, egygy barátságos *currens-t* eresztettem, — én sem barátságost, sem barátságta-

Döbrentei. Ref. pap. Tordoson Szászváros mellett, falúja eloláhosodott, halgatója hát kevés, de Szászföldi lévén tizedet kap tölök, aratáshoz képest 10000 f.-tot kap. Nőtelen, 's magányában mindig olvas, ír, abba ugy ugy bele merül hogy ebédlő asztalán maradt abroszára, tányéra mellé gyűl hányadok könyve, 's irománya."

A' kiadó.

lant sem ném eresztettem, se nem fogok. Azt mondja azért bánt így velem mert gyaláztam. Logica?! Úgy-é?! Egész gyalázat abban áll, hogy a' Pápai idealista Mártonnak egy bizodalmas levelet írtam, nem híven, hogy a' Kánt férfiúhoz írt elmességet rosszaknak mondtam. Eggyik hexameterre ez: „A' ki szeret téged, 's ha becsül ne gyalázd meg orozva.“ Ha szabad devajkodni ezt feleltem: „Negatur consequentia“; ki Kristofot szerete, tartozik azt Kristof is becsülni?!!! Nem. Rövid időn olvasod levelemet. Ölel

sokkal tartozó barátod
Kazinczy Ferencz.

XXVIII.

Széphalom, Jan. 4d. 1815.

Kedves Barátom!

Leveled vettem, 's caputjaid egészen nállam vagynak. A' discursiok a' czimlap után fognak állani, de hát neved nem jelen-é meg á czimen? Minthogy a' könyv sok explar.ba fog kimenni Nemet országba, és máshova, nagyon szeretném ha neved, 's talám mostani neved és régibb hivatalod is a' czim lapon megjelenék. Mutassuk édes barátom hogy hazánk sincs tudos fejek nélkül, az anonym irás hasztalan kérdezősködéseket, 's kétseget okoz. Ha itt hagyod a' könyv titulusát lehet legalább ennyi: „Pauli Sipos Opuscula.“ Én szentül fogom tellyesíteni parancsolatidat.

Az elmúlt kedden Újhelyi praed. Györgyel Paktakra mentem Újhelyt rectort választani. Reá beszéltem Sophiemet hogy az alatt hagyja magára háltni szeretőjét, Emil fiát, 's jöjjön velünk, 's el is jön. Kézy képzelhetetlen örömmel fogadott, 's a' házassággal egészen reconciliálva látszik,

felesége szülni fog. Sokat emlékeztem azon szobákba, mellyekbe valánk egykor. Midőn a' Muzeumba mentem, ott is emlékezém hogy kevés napokkal elmented előtt itt ebédlénk. Nagyot is vacsorára hittuk, 's a' hol ő ott van, ott tudod foly az eruditio. Itt hurutot kaptam, 's hogy Rosgonyihoz ezért nem meheték igen örvendek. Vályi Nagynak nagyon kedvesen esett hogy mondtam miként Erdély — kivált Kenderesi, és Kanyó — őt tartják minden M. országi írók közt a' legjobbnak. Az Iliasnak már 9d. könyvét fordítja hexameterekben, 's azért néki Kanyó 400 f.-tot ad. Soha könyv gazemberebbül, és olcsóbban nem fizetődött, 's Kanyó bizonyosan a' munká örömét, és a' halhatatlanságát is calculusba vette. Tudott Vályi eggy felette moralis, és hasznos ember *).

*) Vége kiszakadt.

A' kiadó.

XXIX.

Széphalom, Febr. 5d. 1815.

Kedves Barátom!

Munkád 18 Caputjai kezeimbe 'van, Trattner pedig meg van kérve hogy Barcsainéra írt ívedet nyomassa, a' metszőnek magam adtam utasítást. Grüber dolgozza, azt mondják hogy iralnak adta magát, 's talám az én kezemet mindig azon pilanatba dolgozta, midőn elmaradhatott volna: „Est Deus in nos agitante.“

Hogy olly kedvet csináljon neked a' Donáth által festett kép, nem képzeltem. Annál inkább tudom becsülni ezt a' szembetűnő barátságot. Az anyám emlék-írása melegen buzgótt-fel szívembe, 's így nem lehet ros. Valamikor még elolvasom mindég örültem hogy írtam. Még olyanoknak is tetszett, kiktől nem is vártam, mert nekem az az irigylésre méltó szerencse jútott, hogy keveseknek tetszem mind írásban, mind az életben; — mert annál inkább tetszem osztán némelyeknek, ez pedig nekem elég. — Minap a' V. Ispány szobájában a' kártya asztal megett, hogy a' kandallónál nem a' vagá-

tot fogdosom? De én ezt nem mondom panaszképpen, sőt czinkosomat én vigasztaltam; — nagy kevélység, és tyranismus el nem akarni szenvedni, hogy bennünket más bánthasson; holott a' kártya, és pipa' fiai nekünk azt csak kölcsönbe adják; 's csak abban vagyunk jobbak hogy mi a' megítélést magunknak tartjuk, 's nem vagyunk homloktalanok azt tudatni, a' mit az efféle halgatóknál ítélünk.

„Én hibázok inkább, csak hogy a' hibát ejteni láttassam.“ Ezek a' te szavaid és az én Grundsatzom. Sclávhoz illik, nem szabadhoz a' tekerkezés. 'S mit nyer az olyan? Semmit: — így is kiesmerik.

Lonyai Gábor Ungvár Fő Ispánnya özvegyen maradt, két fiát Kézyhez fogja szállítani. Csak ennyit tudok Patakról.

A' szívképző regék felől írsz. Azok nekem igen kedves olvasások gyermek korom olta; az idei kiadásban áll egy új rege: „A' jó anya“, volt egy idő, a' mellyben engem ahoz hasonlítottak, a' ki ott a' leány jobbát elnyeré. Bácsmegyeim mellett van egy toldalék, az tulajdon magamé, 's nem fordítás, — a' román olvassoknak egy kis intést kelle adnom. Sok leány, és sok ifjú a' román nélkül kevesebbé volna szerencsétlen. Hányadik olvassa a' románát azért, a' miért kell, nincs gondok a' nyelvre, stílusra, az elme játékira, csak a' szerelem kifejtődését olvas-

sák, nézik, 's elrontják szíveket, lelkeket; — mutathatnék tenéked ott egy sort, melly egy olyan valakinek szájából van véve a' kit te is ismersz; — de talám már ezeket mondtam neked máskor is.

Engedd-meg azt mondanom hogy ott a' Bács-megyeibe 178 l. „készebb lévén vétkesnek ismértetni, mint hamisnak,“ a' feleségem szava volt, midőn jegybe voltam velle; szerencsém hogy igaznak találtam mindég, tisztának, és vétketlennek.

Élj szerencsésen kedves barátom, áldást az új esztendőre, mert nekem a' tavali csak nem minden tekintetben szerencsétlen volt, de ada igen sok, és igen nagy örömöket is.

Kérlek ne csak azt tudasd vélem hogy tiz nappal vagy idősőbb mint én hanem írd-ki születésed esztendejét, napjait, helyét is, 's hol tanultál; mikor mentél a' Cancellariushoz, mikor levél Szászvároson Professor, meddig etc.: barátod vágy azt tudni hogy ha elhalnál előbb mint ő, hasznát vehesse, 's ne kellessék úgy tudakozodni másoktól illyek iránt, mint most Bároczy eránt. Csokollak.

XXX.

Széphalom, Mart. 3d. 1815.

Kedves Barátom!

Nagy öröm nekem azt látni hogy azon állításimat mellyekért némellyek verdesni szeretnének, 's ellenem Mondolatokat irogatnak, te javallod, kinek mind philosophiadat, mind a' Classicusok írásaiban járatos voltodat, mind deák, és magyar munkáid által legitimált izlésedet tisztelem. És ha óhajtom is hogy e' javaslásban ne feledje szíved, hogy a' mit javalsz az a' barátodé; azzal bizelkedem hogy philosophia alításaimat javallanád ha barátodé nem volnának is. A' Bároczi életét nem kevés munkával birtam, 's gondolom ezt a' munkán ki lehet látni, de tudom hogy némellyeknek még az sem lesz győző, — nevezetesen szeretném tudni hogy mit mond felhordótt okaimra Aranka György a' nagy tisztelője a' szókásnak, 's nagy ellensége mind annak a' mi nem régi, — mit nevezetesen azon lapokra hol azt czáfolom a' mit Cicero, és a' Cicero beszédjeit megértő szolgálóleányok (!!!) felől mondott. Aranka, és a' tár-

sai az hiszik hogy a' mi deákul vala mondva, annak hogy jól legyen mondva egy formának kellett vala mondattatni, 's meg nem tudják magyarázni osztán, hogy miként van, hogy Cicero, Livius, Salust, Terentz, Lukretz, Plautus, Virgil, Horatz, Tibul, Catul, 's később Tacitus nem egy-formán írtak, 's némellyeké tele van neologismusokkal, 's egy sincs közülök a' kiben köztök külömség ne legyen, 's ugyan azon idea, ugyanazonsággal. Cicero és Livius tisztaságok felől az iskolákban — 's Salustnak bizonyos hibái vagynak mind Tacitusnak még inkább, 's a' stilben gyermekeskedni nem piruló Senecának, a' nélkül hogy a' dologgal megismerkedni akartak volna — mondogatják a' sületlenségeket, 's megint ők állanak fellyebb, 's merik állítani hogy Horatz, Lucretz, 's a' tiszta Tibul is csak rángatoznak Latium nyelvén, — 's mégis vétkesnek ki-áltanak, rosznak, Mondolatokat szornának reá ki magyarul írni mereszkedne Virgil, Horatz, Tibul szerint. Kérlek mi lenne litteraturánkból ha íróink mind Arankánk lennének. De hadgyük ötet.

Leveledbe egy nyomtatványt tevé, 's ítéletemet kívánod megérteni. Megvallom hogy sem a' nevetlent nem értem, sem válaszoló barátját. Ugy tetszik azonban, hogy mind a' kettővel egy hiten vagyok; nagyon szeretem én azt ha a' nyelv

dolgaiban azok ítélnek a' kik a' nyelv bőv, vagy szűk voltát dolgozások után isméri. Azért kocsisom a' m. nyelv felől egy hiten van Arankaival, azt hiszi mind a' kettő hogy a' m. nyelv bőv, — Aranka nem tudom miért, de a' kocsisom azért, hogy tud kenyeret, szalonnát, bort, zabot, szalmát kérni, 's nevezni kefét, vakarót, pokroczot, nyerget etc. etc. Nem bánja Aranka is ha a' maga ideajit csak *approximatio*, és *circumscriptio* által is nyomhatja-ki, de a' nyomtatásod nevetlenje bánja azt, kimondván hogy örizkedett a' körülírások' tekervényeihez folyamodni. Bár mindenütt érthettem a' nevetlent, de hogy értsem azt? „Kerültem a' németeknek, nem régi, de igen szerencsés, és dicséretes közelebbi nyomokat, hogy egoismus (ilyen szó nincs, és bizonyosan typ. botlás) vagy neologismusba ne essem, és ne elegyedjek“ etc. „Hiszen a' német nyelv tele van neologismusokkal, és éppen ezen fortély által lépett-fel a' tökélyet lepcsőjére.“ Hogy értsem ezt is? „Kímüljük-meg magunkat a' Purismus terhétől, 's a' mi szavunk nincs, nyomjuk-ki értelmesen. Hiszen purismus az midőn éppen azt tesszük.“

Az író azt tanácsolja hogy a' mire kedves hangzatú, könnyen érthető szót nem találunk,

tartsuk-meg az idegenyt. Itt ismét egy értelembe vagyunk? Annyi-é a' világi bölcsesség mint a' philosophia? 'S a' Kammerhert ó Felsege aranykulcsos-hivének kell-é mondanunk mint Próf. J. F. Exc. magát nevezni szereti, — midőn Excl. lett G. Dcsöffy Josef barátommal hozzá mentem, 's gratuláltam néki, azt felelte hogy néki kedvesebb az Exl. Titulus mint a' kulcs mert Exc. titulus kap az is kinek nincs születése. Dcsöffynek az atya Kamarás Úr volt, az anya keresztes Dáma, és így néki is lehetett volna kulcsa, de ő rajta nem kap, T. pedig kapott. De térjünk a' te nevetlenedre, nem vagyok véle egy értelembe midőn azt álitja hogy a' mire kedves hangzatú szónk nincsen az idegenyel élhetünk az írásnak minden nemeiben, és nem sehol ha illyekkel igen öszve van tömve; — mernéd-é írni: „a' vitiumok, és virtusok, ollykor még a' crimenek is, annyira egy másba elegyednek, hogy ökök megkülömböztetni bajos.“ Az ambitionak, curiositasnak, zelotypianak vagynak jó oldalai is. Szeretném most látni hogy mellyik m. író mondaná-el ezeket körülírás, v. közelítés nélkül. Szokat kell csinálnunk. Újságok által ugyan megbántják a' fület, de a' fül hozzá szokik az új szokhoz, 's nyertünk általa.

A' nevetlen értett a' nyelvhez, barátja csak kötődik. A' Burggraf, nem porkoláb. A' fölöstököm irtoztató szó. Tisztelem az isméretlent hogy ezellen kimondja idegenységét. Én vélle élni nem merek, 's így kerülöm ki: „reggelire hozza mentem, inni kavémat.“ De már e' szó praedestinált.

A' francia meg sem érti a' maga nyelvében a' görög, és deák szokot, mert nyelve a' deáknak leánya, 's elhagyta a' terminatiokat. De mi a' terminatiokat vevök-fel, 's most ezek így zengenek a' mi nyelvünkben, mind ezek fognának a' nemetben: „Der Contemptus streitet nicht in allen Fällen mit der Virtus, und es gibt auch eine Ambition, so wie eine Zelotypia, die nicht immer zu tadeln ist.“ Szép nyelv. Gyönyörű nyelv. De élj szerencsésen édes Pali barátom.

XXXI.

Széphalom: Ipsis Idibus
Martii 1815.

Kedves Barátom!

Leveled vettem munkáddal, te még a' közelebből irottamat sem.

Az olly fejhez szollván, és szívhez mint a' tiéd, minden eszt. ben így szoktam signálni Mart. 15-két, ez annyi mintha Római lélekkel sohajtánék fel, hogy az a' Ciceró által pulcherrimum facinus, melly e' napon ment végbe Brutus és Cassius által olly szerencsétlenül sült-el. Ki hitte volna hogy az a' felséges nép, melly közt a' Curiatiusok, Camillusok, Cincinnatusok, Scipiók és Catok' idejében örökös lakást látszótt venni a' rény, — annak a' megkésett gazembernek ambitioja miatt olly immoralitasokra, olly gyalázatos szolgálásra szülyedhessen mind annak követői voltak a' jó Titusig, Trajanig. Szegény emberiség.

Kassán levén a' török foglyok a' legrespectabilisobbakat az uraságok ebédre hívták. Én is

ebédre hivogattam őket sokszor. Nállam láttak könyveket, 's így azt hitték hogy én igen tanult ember lehetek. Hivatalom megerősítte őket e' gyanúban. Eggy Aga eggyyszer közölök hozzám jön, 's kér írnék néki Instancziát hogy ő Belgrádba v. hol fogadtatott-el, és hogy ott nem ugy volt mint katona, hanem mint vendég, és kereskedő. — Jó. Elfelejtettem, 's valami négy, öt hét mulva megyek az utszán, nekem jön a' török, 's minden ember láttára öszve, meg öszve csokol. „Uram! én szabad vagyok, 's azt egyenesen neked köszönöm. Vigyázz reá, mind fog téged megáldani az isten, 's mikor meg-lészesz áldva, akkor emlékezz rollam, 's jusson eszedbe hogy én érettem esett.“

Képzeld hányszor forgott ez emlékezetembe 1794-nek Dec. 14-től, 1801 Jun. 28-ig. De köszönöm az illy áldást.

Mind a' mellett is édes barátom be sokat használt nekem ez a' hetédfél esztendei raboskodás, testem megedzett, 's alkotványom gyengesége miatt is, már 55. esztendőmbe elhállok akármelly rosz fekvésen, 's taval Decemberben Debreczen mellől hazáig harmad napot töltöttem, meleg szoba, és meleg étel nélkül, kün hálván három éjet a' szekerembe, 's nem levék beteg. Nem olly dolog a' szenvedés mint a' millyennek azt az emberi

kenyesség tartja. Az Epicur meg sem jajdolt, midőn az ura addig verte, hogy eltört a' lábaszára, 's a' Spartai ifjak szisszenés nélkül állák ki a' vesszőzést. A' lélek győz a' testen, erősebb tehát ennél, csak akarjuk hogy erősb legyen. Kis lélek ki e' paradoxot meg nem érti.

De — — — — —

— — — — —

Elj egészségesen.

XXXII.

Széphalom, Mart. 30d. 1815.

Kedves Barátom!

Én épen induló félben vagyok Bécs felé, 's 48 órával ez előtt ismét fájni kezdett a' fülem mint tavaly, az az épen most esztendeje. Az engemet sok hetekig tarta ágyba, 's képzelheted mint ijedtem-el. De ez az kínos nyavalya szelidebben látszik velem bánni akarni, 's most jobbik fülem zúg, és érzi a' nógatást, tavaly a' balomba volt a' baj. Elejét vettem a' hogy tudtam, 's azt me-

rem remélni hogy csak ugyan mehetek. A'ltal-
kötve hordom mind két fületem, 's így fogom
valahol az illendőség miatt tehetni.

Ma G. Dcsöffy József egygy cselédjét küldé hoz-
zám levéllel, 's az a' válasza reá holnapután vi-
sza vinni. Kezébe adom ezen paketocskát is hogy
még vásár előtt küldje Debreczenbe Doctor Szent-
györgyi urhoz, ezt pedig kérni fogom hogy ta-
láljon hív alkalmatosságot melly ezt Döbrenteihez
vigye. Kérlek tekincsd körül a' kézirást a' leg-
nagyobb gondal. Textust, interpunctiot, hol kell
kis, hol kell nagy betű, 's ha tetszik a' jota
potentiájú **i** betűket változtasd j o t a k k a, mellyet
most magam is tanácsosobbnak látok. Így, édes
barátom, végre egészen a' szerént fog megjelenni
munkád a' hogy magad óhajtod látni. Engem
ugyan képzelhetetlenül bánt az, mikor valami az
én nevem alatt megyen ki, 's nem az én különös-
ségeim szerént nyomtattatik.

Ide zárom György urnak Febr. 12d. elmon-
dott praedicatioját újságképen. Én magam ezt
tőle a' cathedrán hallám, 's nem olvastam-meg
írásban, vagy nyomtatásban. Hát ha azt kellene
róla itélnem a' mit György ur itél a' Cleymann
pred. felől, hogy azok o l v a s v a épen nem
azok, a' mik az ő nagy tűzü elmondásakor
voltak. Mert György is hatalmas Declamator;
hangja, szeme, teste tűz ollyankor. Mikor ő ezt

elmondá, Kézy az az ő tanulótársa ezt kérde tőle:
 „De mondd-el hol vészesz te annyi bátorságot,
 annyi tüzet? Én csudálva halgattalak.“ Az igaz
 hogy nem volt ember, nem még irigyei között is,
 a' kik ne csudálták volna. Azonban a' mások
 csudálása nem mindég jele annak hogy méltán
 csudáltatunk.

Ez a' derék ember Apr. 11dkén mondja-el itt
 bucsuzó predicátzioját, mert a' Debreczeni Super-
 intendentiától Száthmár-Némethi csak ugyan meg-
 kapta a' Concessat. Én már akkor közel leszek
 Pesthez. Élj szerencsésen kedves barátom. Pa-
 takról semmi hírem, sem sehonnán egyebünnen.
 Pesten, és egyebünnen eleget hallandok, és lá-
 tándok. Azokat fogod-venni. Ajánlom magamat
 becsés barátságodba.

Széphalom, Junius 12d. 1815.

Ezen pillanatban veszem a' hírt, hogy az Új-
 helyi Plebanus, és Apatur testvére Száthmár-Né-
 methi Nagy Prepost Kováts Florián Újhelyben
 van. Rettegek hogy el talál menni, 's így sietve
 küldöm e' leveletem, 's csomómat általa György
 József urhoz azon kéréssel hogy ezt neked édes

s *

barátom küldje Zsibó által kezédhez. A' többit postán érted meg tőlem. Most nincs tőlem időm többet írni. Élj szerencsésen.

Bécsben vettem leveledet. De azt a' caputot eddig le nem tisztázhattam *).

XXXII.

Széphalom, Oct. 22d. 1815.

Kedves Barátom!

Rég az ideje, hogy neked nem írtam. De talám ezt te is érzed, panaszod közös több barátoméival. Én gyors levelező egy idő óta egészen elváltozottanak tettem előttük. De annyira el voltam fogva, hogy ezen legkedvesebb örökömtől is szakasztattam.

*) A' fenttebbi egész XXXIId. levél egy.

A' kiadó.

Sept. 8án Palugyon voltam egy Tractualis gyűlésen; éppen egy holnap mulva, az az Oct. 8án pedig Tolnu vmegyében egy Superintendention-alison, ám arról nem igen sokat említhetek, hanc ha talám azt hogy ott egy nekem való pappal ismerkedém meg, 's azt láttam, hogy németül nem tud, és mégis többet tud, mint sok németül tudó, felette jó fő. Palugyon egy fiatal pap tartott előttünk exament. Én nevét nem tudtam, de szüntelen velem akart szólni, én nevét sem tudtam nékie, míg az én papom csak ugyan meg szóllale egy kis bátorsággal, melly a' Diogenes cynicussához közel jára, de minthogy beszedei üresek voltak, nem folytattam, 's nem contemnaltam, csak mint a' humanitas kívánta. Ekkor vissza fordulék a' paphoz, ki bátor szokot ejte beszédében „az uram“ — mondá szomszéd papom — „közel jár a' Socinushoz“ — felele sohajtva — „sejtem szavaiból Diosi Daniel.“ „Lehetetlen mondam hisz ugy a' V. Ispány praedicatora, hogyan lehet az?“ „Igen is őreme“ — felelt a' pap — „jó deák volt 's a' V. Ispány gyermekeit nevelte, 's most Pinkotzi pap.

Midőn vége volt a' Sessionak, 's egyedül vala, felé menék, 's meg szólittam: „T. Ur nagyjon hajol a' Socinus fele, örvendek ismeretségének.“ Ebéden, és vacsorán, és másnap együtt voltunk. Midőn el váltuk őt csokolám meg a'

több pap jelenlétében. Horváth előtt kinek fele sége az én Cousiném, Kazinczy Honoráta.

Simben igen fényes gyülekezet volt. Az öreg Superintendens téged elő hozott a' kandallónál, de Vaynak, és másoknak jelenlétében. Mindenek tisztelet érzéseivel szólottak felőled.

A' mi Kálvinistaink végtelen örömben vannak, hogy Palatinusnének Kálvinista, 's ezen én is ki mondhatatlan örvendék, de nem az ők okokra nézve. Ők azt is felejtik ezen örömeikben, hogy Hermina a' Kristus felől à la Diosi gondolkodik, mert testante examine confirmationali per pr. Márton hungarice verse, — az istenség más személyéből, — ennek csak más profitája lett, a' ki bennünket nem szabadította meg egyebbtől mint a' tudatlanságtól, és romlottságtól. Méltóságos Curator Lonyai ur azt beszélt hogy Hermina reversalist ada az átyának és honnának magáról, hogy nem csak soha papistává nem lesz, hanem a' Schaumburgi hertzezségre születendő fiát Kálvinnak fogja nevelni. Ezen iszonyú öröm leve. Iszonyú mondom, mert a' mint nekik ki mondtam, a' protestantismus lelkével ellenkezik meg kötni, hogy azt ne valhassuk, a' mit hiszünk.

'S ki felelhet arról, hogy a' Palatinusné legalább subjective valónak nem fogja látni a' mit a' papisták tanítanak. Már annak előtte az a' liberalis Superintendens azt mondá a' kandalló mel-

lett: „Én nyilván abban az értelemben vagyok protestáns, a' melybe Pierre Bayle, az az anyiban, a' mennyiben minden vallásba protestálok.“ De én azt a' szót olyan palástalan, és palástat hordó férfiak előtt hallám, a' kikre a' Sup. szava alkalmason reá illett. Jó hogy azt nem mondám a' jó öregnek, hogy kezét foghatunk, mert én az ő vallásán valónak tartom magamat. Néha szükséges, vagy legalább jó erős kifejtésekkel élni. Az ebédnél azt mondám, hogy a' superstitiosus protestáns ellenkezik magával, és felejtí hogy az isten nem kívánhatja vagy bizonyosan nem kívánja tőlem, hogy én magamat bolonddá tegyem, a' mi volnék, ha igaznak hinném, a' mi nem az. Egy ötven esztendőös gravis pap a' piskoltzi azt mosolygá hogy egy értelemben vagyok velem, de popularis vallásnak kell lenni. Ebéd után a' Theol. prof. azt kérde tőlem a' legbarátságosabb beszéd közt, — mert mi villongani soha nem fogunk — hogy mivel jobb az új a' réginél? — Azért hogy új. Barátom mely kérdés egy theol. prof.tól. De ismered ötöt, hogy rajta nem fog a' fegyver. Rendes dolog hogy engem minden vallásbéli pap szeret, és ez nekem nagy apologiám. Az ott volt papok mind — a' kik engem hallottak — idegenség nélkül voltak irántam, sőt szerettek. Élő szerencsésen.

XXXIV.

Széphalom, Mart. 25d. 1816.

Kedves Barátom!

Sepsi Praed. Major József ur Újhelybe váratik, én fogom oratiommal installálni, mihelyt lejön a' papi székről. Az oratiót kidolgoztam; nagy magasztalással szólok hozzá, hogy a' népet arra kénszeritsem, hogy a' szent szolgálókat tisztelje, nem úgy mint nállunk a' Kálvin fiainál szokás. Elhintve sok van benne az én gondolkodásomból, 's kilesem melly effectet fog tenni, de látni még sem tudnak, van fülök, és még sem értenek. Legbajosabb az, hogy azt hiszik hogy látnak, és értenek. Kolosvárra azt írtam hogy miolta Voltaire jozan észet predicált az eszes ember szégyel ésszel bírónak láttatni.

Rettenetes dolog az a' nagyon materialis jozan ész, melly mellett a' Kolosvári ur harczol. A' poesisnak az a' haszna is vagyon, hogy az embert eggy fentebb jozan észhez vezérli, legalább ollyat sejdített.

Mart. 18d. egygy Kolosvári Kálv. deák pro tempore theatralista jött hozzám a' nagy Kazinczyt csudálni. Elrémültem e' szóra. Az egész Erdélyt isméri, 's azt mondja hogy az egész világon nincs nagyobb Philosophus mint Köteles Sámuel Prof. M.vásárhelyt, az mind tudja Kántot, Schillinget, Fichtet. Kérdeztem ha isméri-e Sipos Pált? Azt felelte: nem, de nem nagy kár, csak apró munkákat irkál. Minthogy okát is adta mondásának elhivém róla mit a' bölcS Seneca az illyekre mond. Mind a' mellett nem mondhatom hogy nehezteltem ismértségén, csak azt sajnálom hogy öt oráját életemnek alkalmasint ellopá. 'S azért a' nagy K. csudálása nem Entschaedigung, azért lehetek én néki nagy, miért te kicsiny! Lám én kilencz kötetet nyomtattattam, és még sem hiszem el magam, mert Kulcsár arra tanít hogy a' Klopstock Messiasát fordítsam érthetön, mellyre magamba sem erőt, sem akaratot nem érzek. Elj szerencsésen, leveled vételekor többet.

XXXV.

Kedves Barátom!

Tegnap vittem Kormányzéki Cons. Kenderesi levelét. Barátságosan közli velem a' mit neked írt, 's kért hogy vegyem publicitásba. Vedd itt válaszomat röviden bővítés, vagy rövidítés nélkül. 'S nagyon kérlek tudasd vélem szabadon hol írtam jól, és hol hibásan. Te nekem mesterm vagy, 's én itt sokat magamba nem bízhatok.

Nagy tekintetű barátom! Utolsó leveled a' Tórdosi Praed. S. P. munkájára tett jegyzésekkel új oldalodnál fogva láttatja veled lelked nemességét, 's nekem azt az örömet adja, hogy kit csak széles tudománnya, 's polgári nagy érdeme miatt szerettem, most azon szent hűség miatt is tisztelhessem, mellyel ő a' bennünket, és a' jászol-marháját megkülömböztető isteni szikra tekintetéért tűzbe lobbantva lángol. Szent langozás! Szent harag, mert mik leszünk ugy kedves barátom ha az ész elvesztendi közöttünk tekinte-

tét minekutánna praxisban azt mutatja, hogy vezérlését megunva émancipaltatni akarjuk magunkat alkalmatlan gyanúsága alól. De én Sipossal tartok, és nem veled, sőt úgy hiszem hogy mihelyt magunkat világosobban kimagyarazzuk te is velünk fogsz tartani. Nincs-e némelly eset a' hol az az isteni-szikra maga emlékeztet, maga kényszerit bennünket hogy már itt kövessünk egygy más vezért, mert az ő vezérsége már tovább nem tart? Azt írod hogy te tudod hogy van Isten. Azt Sipos, és én nem tudjuk, de hogy van, nem csak nem tagadjuk, de szentül hisszük. Az a' te vezéred, ha tudniillik annak veszed a' minek Helvetzius vette, és igen sokan mások azt neked tudnod nem hagyja.

Az a' mi barátunk írása engem sok oldalról támad, megigéz gyönyörű deáksága, még a' munka szédítő mélysége, 's a' poetai keresetlen virágokkal himezett előadás, mellyek által azon órára emlékeztetem midőn sok esztendő előtt már Platonak sülyvedeztem örvényei közé, 's úgy tetszik szívemnek hogy azt a' barátomat halgatom szólni kinek mély tudományát, írói érdemét, lelke tisztaságát, és csudálást érdemlő színetlen szerénységét — modestia — az irigység is tiszteli. De ne hidd hogy ezen hitre engem Sipos barátsága szédített, lelkem poetaibb kimivelést nyert, minthogy ezt ezen az úton S. becses ismértsége

nélkül is fél ne lettem volna, noha tőle igen sokat vettem. Döbrentei az Erd. Muz. 2. k. bevette-fel, és a' mellynek elsőbbjein már 1801. dolgoztam, mutatják hogy már e' félre S. ismeretsége nélkül is hajlottam. Mint poetanak, és művésznek nekem nem vala elég a' realismus szűk köre, 's már ezt beszéltem a' Tövissek, és Virágok Epigrammaiba:

A' poesis kikap a' népből 's a' durva valóból

És kisebb tájra, 's lelki valóra vezet.
Ez cselekszi édes barátom hogy én nyelvrontó vagyok, holott ti mind az empiria mellett állatok, míg mi a' ti ítéletetek szerint a' Phantasus bálványja előtt gyűjtogatjuk a' tömént. De én Kenderesit tisztetem, ha realista is, 's kérem hogy ő is viszon szeressen, bár idealista vagyok. A' barátságos korholások által mindég nyer a' közügy, ez által veszti el darabosságainkad, mint-hogy a' patakok' kövei simákká válnak a' hőmpölyödés által, míg a' helyeikből ki nem mozdult kövek szegletesek maradnak.

Vedd-el tiszteletem jeleül ezt az Épistolát *). Hirdesse az hogy mi egymást szerettük, hirdesse hogy mi kerestük a' valót, és hogy lel-

*) Lásd Erd. Munk. I k. 83 l.

A' kiadó.

keink nem váltak idegenyekké egymás iránt ha ellentállattunk is. Én ezt az Epistolát egyedű azért írtam hogy lássam mit mondhat ez a' mély Metaphisica készületlen nyelvünken, — lelked elérte titkos czélját az utolsó sor dévajkodásin.

Eunyi vala édes barátom mit Kenderesinek írék. Élő szerencsésen tisztelt mesterem, add szabadon tudtomra bővön, valamit olvasása által érteni fogsz.

Naláczi bizonyoson nem volt társa Bároczy-nak a' gárdánál. Az Jósef, ki Eufeniat fordította.

XXXVI.

Széphalóm, Apr. 4d. 1816.

Kedves barátom!

Régen várt leveledet vettem Mart. 29d., 's nagyon örvendek hogy legalább egy sorát bizonyos helyre adott levelemnek javalhatod. Nekem úgy tetszik hogy immodestia midőn az ember magát olyanba avatja a' mihez érezhet hogy nem tud.

Ez az ember e' részről 's más dologban is megjegyezteté magát velem. Halálíg vitatja hogy a' németeknek nincs hexameterek, mert az egészen nem olyan, mint a' görög, deák, és magyar, 's minthogy néki nincs füle a' német nyelv vapulajon. Tegnap estve a' feleségem fenn szóval olvasa Schillérből, ki a' Voss Homerjanak néhány sorait citalja. A' feleségem a' Dactilusnak, és Spondeusnak soha sem hallotta híré, és mégis tökéletesen olvasta a' hexametereket; magyarázza hát meg ezt az Erscheinungot az, a' ki bennünket néz megvakultaknak.

Igy van ez a' nyelvrontás ellenségeivel is, melyet néki kimélettél, és barátsággal szemére vetettem, és mégis nekik van fenn. Kálvin Jánosnak eggy hivatalos, de mégis együgyű fia, eggy ó, és új magyar írt, és abban vádolt engemet a' szorgalom szó miatt hogy én csináltam, de ő nem tudja hogy Beregszaszi pág. V. így kiált-fel: „Cui non commoveat bilem vox: Irgalmatosság!!!“ Nyilván mert imadságos könyvebe talált irgalom szót; — nem mondhatjuk-é: Cui non commoveat bilem vox: szorgalmatosság. De ezek az idealismus ellenségei mindég az empiria mellett állanak, és ha nincs előttök valami, nem hiszik hogy lehessen. Így vádolja a' viadal szót, noha előtte auctoritást nyerhetett volna Gyöngyösi Istvánba. Jólát

néki rossz szó, pedig Parispapai is említi, 's a' ki Cicerot fordítaná, 's az auguriumot jóso-
latnak nevezné, nem jó volna, — mert néki erre
van szava a' Jójel. Végtelenül szép az, a' mit
Schiller mond a' naiv és sentimentalische Dich-
tungba. *Kleine Schriften* IV. B. az illy csak
könnyű érteni nem akaroknak. Mind ezek nekem
nincsenek ellenemre, szállani kénszerittemek, és
én annak örvendek. Fogok, de csendesebben
hogy az olvasó ítélhessen. Pethét keféli, de mélt-
án, mert eltávozni a' közönséges beszédől csak
ott kell, a' hol általa vagy energiát, vagy szép-
séget lelünk, — bizony Pethe a' maga pengő
aranyával rosszul szólott. De az ártatlan ember
nem tudja, hogy nem csak jól kell magyarul írni,
hanem szepen is, 's Ciceronak ez a' világos
tanítása; a' zsiros ajkú, és szájú magyarságot
olly vétkesnek kiáltja mint a' németet.

Epigrammád engem a' legtávolabb távolságra
sem sérte-meg, 's hogy bánthatnál még te en-
gemet, nem vagyok én olly irritabilis.

Mart. 29d. délkor 11 órákor konyhám elbo-
rittá a' tűz, házamtól csak 4 ölnyire van cselé-
dim' háza. Képzelheted mind lettünk volna oda.
De a' szél egyszerre megfordult, ha később gyúl
vala porrá ég, mert koválygó szél fútt. Könnyű
képzelni melly szerencsétlenség érhetett volna,
de nem ért.

Te azt írod hogy Szászvárosi polgár Solymosi Pál a' Gymnasiumnak-bth.canak egygy olly török-buza-kórót adott mellyen huszonegygy cső áll; szép; — 's már azt kérde ki tett többet a' Gymnasiumra nézve Solymosié a' törökbuzza kóróval, vagy Barcsai Akos Magni Princeps Transylvaniae ki „Atok“ alatt rendel testamentumába halála után jóságáiból az oskolának negyven kőből buzát esztendőnként a' maradékok által kiszolgáltattni, és azolta a' maradéktól executioval sem tudja a' Gymn. felcsikarni *). — Már így többet tett Solymosi. Éljen a' jó polgár.

Juniusban Erdélyben leszek. Pünkösztöt Zsibon töltöm, onnan Krasznára, M.vasárhelyre, Bonyhára, Tórdosra, Bábolnára, 's onnan Aradon, Váradon, Debreczenen keresztül ismét haza jövök. Azon leszek hogy utom semmiképpen el ne maradjon. Meglátlak, 's kiélem magamat véled édes barátom. Oh milly boldog óra leszen ez, de ne engedje az isten hogy ez utolsó

*) 1829be a' Szászvárosi gymnasium a' Barcsai családdal egyezett hogy a' 40 kőből évenkénti buza adás helyett, a' B. család adossa lesz az oskolának 3000 V. f. tal, — fizetve az azután járó 180 V. f. kamatot évenként; — de fájdalom hogy e' pénz se fordittodik a' „hagyott“ végre: „szegény tanulókat kenyérral ellátni.“

A' kiadó.

légyen, — hajam ős, de mind e' mellett még sokáig élhetet, igen meg sokáig élünk, egy szernél többször meg-látjuk egyy mást, vagy itt, vagy ott. Élj soka, sokáig boldogul.

Tisztellek, csokollak szünetlen szeretettel édes barátom, oktatóm, tanítóm.

Örök barátod

Kazinczy Ferencz.

Az utolsó levél volt. Kazinczy azon évbe látta Tórdoson Sipost, és „itt“ utolszor „élte ki magát“ vele. Két nap ült Tórdoson, 's egyet barátjával a' szomszéd Bábólnán az „elméncz“ „könnyüvéru“, de sok ismételű b. Naláczy Istvánnál, kit Szebenbe ismérve, tisztelettel említett. Midőn visszatért Széphalmi magányába mondá: „Egy napot tölték Siposnál a' fejnek, és észnek, egyet Naláczynál a' jozan esztelenségnek. De mind kettő előttem drága, és igen, igen kedves volt.“

Kazinczy elment 's elhagyótt barátja is őt itt hagyá. Kevés napok mulva ott találkoztak. Érzé vesztességét a' nagy költő, mint ide Lészai Dánielhez melléklett levelei mutatják —

A' kiadó.

F. Lészai Dániel Úrnak

Kazinczy Ferencz

szíves idvezletét.

Ifjainknak közönségesen az a' vétkek hogy merészebben tolják elő magokat mint a' szerény *γνώθι σεαυτὸν* engedi, 's eltelve magokkal, fedik hogy ott nem lehetnek még, a' hova azok juthattak, a' kik igyekeztek, és öregedtek. De Cicero megmondotta már hogy a' *γνώθι σεαυτὸν* nem csak azért parancsoltatott hogy többet ne tartsunk magunk felől mint illik, hanem azért is, hogy kevesebbet ne. Elfordítván tehát szememet azon kérdéstől hogy mennyire juthattam én azon az úton a' melyre felléptem, és hogy egy érdekes ifjúnak mennyire lehetett volna oka hogy félem ne közelítsen; én most midőn az Ur levele által azon órára emlékeztetem, a' melyben Tördoson valék az Ur ellen épen ellenkező vádra fakadok, 's felette sajnálom hogy az Ur magát velem közelebből meg nem ismérteté, hogy az Urat barátimnak szorosabb körébe beírhattam. Ezer példáim vannak nekem arra, hogy némely kezdő már első fellépésekor ott áll, a' hol az, a' ki

esztendőök olta igyekszik; és ha az Urnak elébe számlálnám azokat, kik engem barátjók gyanánt tekintenek, látna, hogy én öszült hajaimmal oly kevésbé keresek elsőséget, és felsőséget mások előtt, mint a' történetnek egyik, vagy másik adományával. Felejtsük tehát korainknak külömbségét, 's engedje meg az Ur, hogy azt a' jeles ifjat, a' ki enynyi érdemmel ragyog, és a' ki nekem illy barátsággal jön előmbé, ugy tekintessem mint azt, a' kit nekem maga helyett Sipos hagyta.

Az ő halálának hírére egy hete hogy Döbrentének leveléből tudom. Melly elme, melly tudomány, melly szent szerénység, melly szív mind ahoz, a' ki néki szeretetre méltónak látszott! A' világ benne egygy nagy elmélkedőt, egygy lelkes költőt, egygy hatalmas beszéd tartót, egygy nemes jó embert veszte! És melly társalkodót a' Maros szép környe.

Én az Urnak mégis nagyon köszönöm hogy ezt a' szívemet érdeklő történetet nekem megküldötte. Ha barátim elhagytak, akarom tudni, hogy többé nincsenek.

Hogy az ő neve, és az ő nevével edgyütt a' nemzeté megtiszteltessék, 's munkája világot lásson az legforrobb igyekezetemnek egyike leszen. Az ő tanításai nállunk kevés javallást nyertek, mind azért mivel itt a' gondolkodást is normák-

hoz akarják szabva látni, mind azért, mivel azt a' mit ez a' nem testi világba szállongo Poeta-Philosophus mond, mi fel nem érjük, meg érteni nem tudjuk. Sok arimathiai Jozsef a' Zsidoktól való félelem miatt megtagadja mesterét, és füleket is vagdal, ha rá ijesztenek.

Nagyon köszönöm az Urnak azt a' hírt is, hogy tudatta velem, hogy holmije felől rendeltést nem tett. Bár azt tudhatnám hogy papirossaival, képpemmel, és leveleimmel mi történt.

Mind a' Kerekes Abel biographiáját, mind a' Szászvárosi collegium historiáját nagy örömmel fogom olvasni. De kérhetném-e az Urat, hogy ezek mellé tenné meg Kerekes gyűjteménye darabjainak Catalogussát, még pedig minden darab mellé, ha Originalisok-e vagy csak Copiak? Ezt nekem a' postaszekér (Diligence) fel hozhatná Kassáig, az itt következő Adresse alatt.

à François de Kazinczy

Kaschau,
Széphalom.

Zemplén vmegye épen egy historiai tárgyakra rendelt deputatióban engem tisztele meg a' praesességgel, és abban, ennek a' Cathalogusnak nagy hasznát vehetném. De kérném az Urat, hogy ennek meg küldését ne halasztja. Éljen szeren-

csésén az Ur, és tartson meg becses emlékeztetésben. Széphalom, Oct. 8d. 1816.

Felbontám a' levelet hogy még egyre kérjem az Urat. Mindent elkövetek hogy megtiszteltessék. E' végre halotti beszédeit, 's verseit is, valamit kaphatok kiadom, ha ezt a' munkát más nem teszi meg. Hogy úgy tehessem a' mint illik, jegyezze ki az Ur, mikor leve Szászvárosi prof., és mikor szünt meg az lenni, 's ezen szolgálatja alatt melly nevezetes dolgot tett, 's hol mondá akkor vagy az alatt halotti vagy más beszédek.

F. Lészai Dániel Urnak

Kazinczy Ferencz

szíves idvezletét.

Mintegy nyolcz napja annak hogy az Urtól egy levelet venni szerencsém volt. Fogya valának lóvaim, mennem kelle, 's a' levél papirosaim közt eltévedve; nem lelém sehol. Halasztanom kelle a' választ reá, míg az ismét kezembe kerül, de nem akarok háládatlannak látszani, 's inkább légyen válaszsom hijanos mint hogy ennek néhezlessék.

Siposnak azon munkai közzül mellyeket az Ur említ, én csak a' b. Nalácziné felett mondott praedicatiót birom.

Borsos *) urnak itélete Abelem felől nekem az igen kedves vala; azt mutatja az e' felől vett hír, hogy szaporodik azoknak száma, a' kik érzik azt, a' mit én a' Dayka, és Baroczy életekbe mondtam. A' mi Glottomachusszaink csak az

*) Borsos János Szászvárosi első pap. gh. 1821.

A' kiadó.

Usus bálvánnya előtt térdelnek. De a' Döbrentei hatalmas szava a' Muz. 5d. füz. 's az a' szép oda a' mellyet ott Székely Sándor énekelt — annak csak az a' hibája van, hogy egy kissé pompásabb mint lenni kellene, de jó dolog az midőn az ifjunak fék kell, és nem sarkantyú, 's hogy egy kisség hosszú — 's Kölcseynek a' Phantasiához Schilleri tüzzel, 's Matthisoni kényességgel, 's gyengédséggel (Zartheit) írt isteni dala, mellyet én nyelvünk, 's litteraturánk egyik leg szebb mivének tartok, — a' Döbrentei, Székely, és Kölcsey szava mondom, teheti azt a' csudát, a' mit a' kürtök csináltak Jerikó alatt.

Éljen szerencsésen az Ur, és tartson meg baráti emlékezetébe. Török *) urnak minden szépet tőlem. Széphalom, Jan. 17d. 1817.

Reá akadtam az eltévedt levélre — Rendes dolog, hogy a' Luftschriftet emlegető tudósok semmit nem dolgoznak. Semmit sem írni igen

*) = Ponori Tewrewk József ki Szechenyi, Schedel, Bajza, 's Athenaeum ellen „píszmálkodott.“ Az „alapmondások“ írója, az az, a' miket Sárosi írásaiból kicsent. A' „Velencei szappan“ szerkesztője, „Újmagyarok“ írója, „gr. Szechenyi István mint író“ dolgozótársa. „Tízcsapás“, „Anticyrai Tobak“, „Kétágú tatárkorbács“ nevezetes készítője, és Orosz József lelki barátja.

A' kiadó,

is könnyebb mint Luftschriftet. De ne vegyük rossz neven akármit mondanak, 's engedjük a' restségnek, vagy a' tehetetlenségnek azt a' vigasztalást, hogy a' mit más csinál semmit nem ér. Szacsvai az én Epigrammairól azt ítélte, hogy ezek érthetetlenek, és ha ő oly verseket volna kénytelen olvasni, bánná hogy olvasni megtanúlt, 's én a' legtellyesebb nyugalomban vettem a' szót, 's nyugalom nem volt kevélység. Meglehet hogy fiatal koromban az illy szót én is másként vettem volna mint most.

A' mi Siposunk gazdasszonyának, és fiatal barátjának híre, halála szívesen megérdeklétt. Ha túl a' siron öszve találkoznánk, a' mint az az emberi szív elhitetni szeretné, és oda vissza emlékezést vinnénk magunkal, ez a' kétfős halál a' mi Siposunknak kedves lehetne. Ha a' test a' maga elementumaira oszlik széllyel, 's el nem vesz, de egyéb lesz a' mi volt, nem történhetik-e valami olyan a' mi én-ünkkel is a' mit részetlennek hiszünk, de a' melly talán nem az lesz a' mostani szereit nélkül, mint a' mi itt ezekkel volt.

Nyomtatta András Fr. Lipsén.

